

ÖRIZD MEG...

Handwritten text in various colors and orientations, including:
- Top left: "Babycam"
- Top right: "Vasárnap"
- Middle right: "mest mar", "meg", "or nap", "gy ar", "lett meg"
- Bottom right: "lula fasa", "irilem", "feri ak se", "clausy", "bódi k", "ad it"
- Bottom: "kapor ota", "ritó lunk", "magiunkal ri", "kötímh", "mest est", "kessélték", "eas limon", "leids"

„Mint fotóriporter rengeteget utaztam az elmúlt évtizedekben Nógrádban és másutt is. A riportok, a fotózások során sok kedves ismerősöm, barátom akadt. Gyakran meghívtak, többen újra meg újra hívtak az otthonukba, és az egyre meghittebb beszélgetésekben néha meséltem a gyerekkoromról.

Egyszer például a zsidó elemi iskoláról, és Pirocska, egy hullókői fiatalasszony, akit akkor már egy éve ismertem, hitetlenkedve rám bámolt:

„az Irén néni zsidó?” Meg kellett értenem, hogy miután Magyarországon a vidéki zsidókat elvitték és megölték, a később születetteknek <a zsidó> sohasem látott idegen. Pirocskának én egy kedves, szécsényi születésű fotóriporter voltam – de hogy zsidó!”

ÁCS IRÉN

„ŐRIZD MEG...”

Elmondta

Ács Irén

Lejegyezte és szerkesztette

Levendel Júlia

A képeket gyűjtötte

Ács Irén és Somogyi Magda

A könyvet tervezte

René Margit

Liget Műhely Alapítvány, 2013

978-615-5419-05-8

*Köszönetet mondunk Szécsény város önkormányzatának,
a salgótarjáni levéltárnak és azoknak a túlélőknek,
akik féltett családi fényképeiket rendelkezésünkre bocsájtották.*

Ezen a képen Somogyi Magda – akkor Klein Magda – családja látható. Magda szüleinek a fűszerüzlete tőlünk három házzal arrébb volt, szerettük nagyon az egész családot, a gyerekeket olykor meghívtuk magunkhoz ebédre... Ők szegények voltak, igazán szűkösködtek, és emlékszem, Magda testvére, Editke egyszer döbbenten kérdezte tőlem: „Baby, te mindig annyit ehetsz, amennyit csak akarsz?“, én meg bánatosan feleltem, hogy „nem, nekem mindig többet kell ennem”... De erről majd később mesélek. Itt Magda van Bocskai-ruhában. A képet én csináltam ‘43-ban. És ötven évvel később Magda mutatta: „nézd, ezt te fotóztad”, de a fényképen már nemcsak egy szép, szokásosan pózoló kislány volt, hanem az is, hogy ezt a kislányt egy esztendő múlva az egész családjával Auschwitzba hurcolták, s hogy a szülei, és Editke meg a kisöccse, Tibi is meghaltak ott,

Klein Magda, 1943.

és a képre került az én szüleim, a nagyszüleim, a testvérem deportálása és megölése, a szomszéd Ulmer családé és a négy gyermekes Fischer Herman rabbi családjáé, és Bolgár Miklósé, aki ugyan réges-régen kikeresztelkedett, gyógyszerész volt, a Szentháromság patika tulajdonosa és a polgári iskola védnöke – hiába, bevagonírozták a feleségével együtt, a vonaton a házaspár megmérgezte magát, már nem jutottak el a gázkamráig, a holttestüket valahol kidobták a vagonból... De azért ez mégiscsak egy ‘43-as felvétel, hiszen egy Bocskai-ruhás kislány van rajta, mondhatni, egy békebeli fénykép.

Klein Magda, 1943.

Ulmer Ernő és családja

Megidézhető-e ezekkel a fényképekkel Szécsény egykori élete, az a korszak, amikor zsidók és nem zsidók békében – talán viszonylagos békében – együtt éltek?

Nem tudom, mennyire sikerülhet a szükségképp mindig stilizált és eleve nosztalgizásra készített

családi fényképekkel valami igazat idézni, de abban bizonyos vagyok, hogy éppen így, a békebeli élet képeivel mutathatom meg a nem mindenkinek magától értetődőt: a zsidó családok élete éppolyan mederben folyt, mint a keresztényeké.

Mint fotóriporter rengeteget utaztam az elmúlt évtizedekben Nógrádban és másutt is. A riportok, a fotózások során sok kedves ismerősöm, barátom akadt. Gyakran meghívtak, többen újra meg újra hívtak az otthonukba, és az egyre meghittebb beszélgetésekben néha meséltem a gyerekkoromról. Egyszer például a zsidó elemi iskoláról, és Piroška, egy hollókői fiatalasszony, akit akkor már egy éve ismertem, hitetlenkedve rám bámult: „az Irén néni zsidó?” Meg kellett értenem, hogy miután Magyarországon a vidéki zsidókat elvitték és megölték, a később születetteknek „a zsidó” sohasem látott idegen. Piroškának én egy kedves, szécsényi születésű fotóriporter voltam – de hogy zsidó!

Ezek Freisingerek. Klári két esztendővel fiatalabb nálam és a legjobb barátnőm volt. Freisinger bácsinak méteráru üzlete volt, és a szécsényi zsidó családok között a legjobb módúnak számított, virilista volt, ami azt jelenti, hogy a legtöbb adót fizető polgárok

Freisinger Klári a szüleivel, 1943.

egyike, s ezen a jogcímen a községi hatóság tagja... Persze nem a pesti bankárok szintjén volt jómódú, csak a szécsényi zsidókén. Mindenesetre a két gyermekét Budapesten járatta gimnáziumba... 1945 márciusában Klárral hazamentünk, mert bár az eszünkkel tudtuk, hogy szüleink nem jönnek vissza Auschwitzból, mégis hazavártuk őket.

Hosszú éveken át aztán képtelen voltam Szécsényt látni. Nem akartam semmit elfelejteni, megtagadni... nem erről volt szó. De miért

mentem volna Szécsénybe? Nem maradt senkim. Később, az Ország-Világ fotóriportereként már lestem az alkalmat, mikor lehet nógrádi helyszínen fényképezni. Az ötletértekezleteken egyre-másra javasoltam nógrádi témákat... talán magam sem tudtam, hogy vágyódom haza...

Egyszer újságban olvastam Ferencfalvi Kálmánról, aki egy munkaszolgálatos század parancsnokaként számos zsidót megmentett. Nos, a heti ötletértekezleten elmondtam azt a keveset, amit tudtam, hogy Ferencfalviék Gyöngyösön élnek, és érdemes volna riportot készíteni velük.

Klein Magda, 1943.

Szentháromság patika

Elfogadták, és újságíró kolléganőmmel mentünk Gyöngyösre. A korombeli, rendkívül rokonszenves házaspárral beszélgetve felvetődött, hogy Gyöngyösön is van zsidó temető és mártíremlékmű, s hogy a temető kulcsa Ferencfalvinál van. Elindultunk – az ország zsidó temetőihez képest jó állapotban lévő – gyöngyösi temetőbe. Ferencfalvi váratlanul megjegyezte, hogy a szécsényi temető még sokkal rendezettebb. És miért volt maga a szécsényi zsidó temetőben, kérdeztem. Mert egy Németországban élő jó barátom, fizikus különben, szóval az ő nagyapjának a sírját látogattuk. És Wichner Györgynek hívják a

Haas Baby, 1943.

barátját, ugye?, mondtam. Ő meg döbbenetesen nézett: igen, de honnan tudja? Mert Gyuri az unokabátyám. Aztán kiderült, hogy Ferencfalvinénak – Jutkának – Gyuri volt az első nagy szerelme, s bár elkeveredtek egymástól, a barátság megmaradt, s ha Gyuri Magyarországra jön, mindig meglátogatja őket. Gyurival én is jó barátságban voltam, de erről nekem sohasem beszélt. Elmond-

tam, hogy én Haas-lány vagyok, az igazolványaimban mindig is Haas Irénként szerepeltem, az Ács felvett művésznév, mert azt mondták az ötvenes években, a Haast nem tudják helyesen kiejteni.... Szóval Gyurinak az édesanyja Haas, így vagyunk unokatestvérek. Mindezt szépen tisztáztuk, s mikor visszatértünk Ferencfalviékhoz, Kálmán így szólt a feleségéhez: „Van egy nagy hírem. Elmentem a temetőbe Ács Irénnel, és Haas Babyval jöttem vissza”. Az első szécsényi kiállításom bemutatóján, 1979-ben ez szinte ugyanígy ismétlődött... de erről majd később.

Ferencfalvi Kálmán, 1944.

Ez a fénykép '38-ban készült a nagybátyám szécsényi műtermében. Szécsényi baráti kör. Itt középen az édesapám. Ezen a másik képen ugyanazok a férfiak láthatók hat esztendővel később. Munkaszolgálatos csoportkép. Apám küldte, leírta azt is, hogy egy fényképész volt ott, „úgy nézünk ki, mint a gályarabok” – pedig még Buchenwald és Mauthausen előtt voltak, a szörnyű menetelés előtt. A kép hátára azt írta az édesapám: „készült Szentivánpusztán a rémuralom idején, 1944-ben”. A mellé tett levélben többek között ez a félmondat: „őrizd meg a késői utókor számára okulásul”...

Haas Árpád és barátai, 1938.

Munkaszolgálatosok, Szentivánpuszta, 1944. augusztus 20-án, még a szörnyű menetelés előtt, összeszedve erejüket a fényképezés pillanatára

„őrizd meg a késői utókor számára okulásul...”
Szentivánpuszta, 1944. október 2.

Haas Árpád

A háború előtt Szécsény két főbb utcáján – a Rákóczi és Kossuth utcában – zsidó kereskedők, iparosok, ügyvédek, orvosok házai álltak. Az édesapám szüleinek kocsmájuk, illetve vendéglőjük és bornagykereskedésük volt. A Tanácsköztársaság bukása után nagyapámtól elvették a kocsmarendélyt, s bár tudom, hogy ezeket a kocsmá- és trafikengedélyeket nagyon megnézték már a Horthy-rendszer kezdetén is, úgy gondolom, nagyapám esetében valami személyes és kisszerű bosszú lehetett, mert amikor őhelyette apám kérte az engedélyt, simán megkapta – legnagyobb bánatára. Édesapám

Haas Árpádné Engel Ilona

tudniillik könyvkereskedő-segéd volt akkor Pesten a Rózsavölgyi Könyvesboltban. Imádta az irodalmat, a könyveket, az olvasást, Rózsavölgyiek szerint szép jövő állt előtte, de neki haza kellett menni Szécsénybe, hogy eltartsa a családot. Igazi tekintélyt a kocsmában is azzal szerzett, hogy tanácsért fordulhattak hozzá, az elintéznivalók bonyolításában kérték a segítségét, tisztelték azért is, mert köztudomású volt, a Haas-féle kocsmában nem lehet lerészegedni. A parasztasszonyok gyakran úgy egyeztek bele, hogy férjük este elmegy otthonról, hogy megígértették, csakis Haas úrhoz térnek be. Az édesapám pedig napközben

Haas Baby Hollókön, 1939.

sokszor olvasott, megesett, hogy bejött valaki mondjuk egy kisfröccsre, látta, hogy apám belefeledkezett a könyvébe, hát szépen kiszorgálta magát, a pénzt meg annak rendje és módja szerint letette, kiment, nem zavarta a kocsmáros urat. Estéknént persze apám sokszor odament egyik vagy

másik asztalhoz, rendszerint állva beszélgetett, politizált is a városi tisztviselőkkel vagy a helybéli zsidókkal, tudott a parasztok gondjairól, és mindenki adott a véleményére, mert figyelmes volt... így aztán következetes és szigorú is lehetett... én valóban tőle tanultam el, hogy érdekes különféle gondolkodású embereket megismerni, és mindezt

nem prédikációkból, nem általános emberbaráti intelmekből, hanem ahogy élünk. A nyitottság és nyíltság viszont, ami annyira magától értetődő lett számomra, az otthoni biztonság, hogy nyugodtan beszélhetek bármikor és bárhol, s mindig elmondhatom a véleményemet, később nemegyszer

Unokatestvéreim: Wichner László és ...

kellemetlenséget okozott. Igaz, gyerekkoromban is nagyszájúnak tartottak. Nagymama egyszer azt kérdezte anyámtól, vajon mi lesz ebből a lányból, talán képviselő.

A kocsmánkban három asztal volt. Egyiknél ültek a parasztok, másiknál a tisztviselők, a harmadiknál a zsidók. Bizonyos fokig elkülönülten, külön-külön kasztot alkotva, de – és ezt hangsúlyoznám –: békében, a másik iránti türelemmel. A három asztalnál más-más kártyajáték folyt: a parasztok huszonegyest, a hivatalnokok dardlit, a zsidók lórumot játszottak. Apám – mint már mondtam – rendszerint állva beszélgetett, hol itt, hol ott; kisgyerekként én gyakran álltam apám mellett, s persze inkább a helyzet, ezek a képek, a kocsmai elkülönülés és mégis együttlét képei ivódtak belém – a beszélgetések témái, a konkrét szavak nyilván kevésbé. Bizonyos fokig ez ismétlődött a jómódúak és a szegények között. Iskolai szünnapon például a környék

Haas István

... Földes László

szegényebb gyerekeivel játszottam inkább, csatangoltunk, az utcán voltunk, aztán délután elmentem a zsidó gyerekek összejövetelére. Ide is tartoztam, meg oda is, és ez jó volt, egy életre meghatározta vonzódásomat a sokféleséghez. Igen, ma már szinte jelképesnek gondolom a három kocsmai asztalt, a gyerektársaságokat... És talán különösnek tűnik, de meggyőződésem, hogy amikor életem során felvetődött, hogy elhagyhatnám Magyarországot, például amikor a barátaimmal Izraelbe mehettem volna, a legnagyobb... hogy is mondjam?... itt tartó erő az az ösztön volt, hogy nekem a sokféleség kell. Nem akartam egy kasztba,

egy felekezetbe, egy rétegbe, egyetlen fajta gondolkodásba vagy életmódba sem bezáródni. Ez a tagolt, de a különbözőségeket, az eltérő szokásokat tudomásul vevő egymás mellett élés egyébként csakis a vidékre, a falura volt jellemző... és Szécsény akkor még nagyközség volt. Azt hiszem, legalábbis számtalanszor ezt tapasztaltam, hogy akik nem valamilyen kisebb településen nőttek fel, mint én – például a fővárosiak –, csak érthetik, de nem érzékelik, mit jelentett ez: a több nemzetiségű, többféle vallású, fajtájú emberek egymás mellett élése. A különbözőségek összetartozása. Mert egy faluban, minthogy mindenki ismer mindenkit,

jobban összetartoznak. Meglehet, hogy még szenvedélyesebb a harag, de a viszályok is valahogy emberibbek, mert „ismeretségen” alapulnak.

Gyerekként is éreztem, hogy a Szécsénybe csak a

szünetidőben hazalátogató, egyébként Budapesten tanuló vagy már dolgozó ismerőseim sokkal inkább egynemű zsidó közösséget ismernek, mint mi odahaza.

A nagyváros „dzsungelében” érthetően megnő az igény a „rokonok”, a hasonló

felfogású és hasonló hagyományokat őrző

emberek összebújására. Igaz, a lehetőség is nagyobb volt a német megszállás idején a bujkálásra és a bújtatásra. Nyilván én is azért maradtam életben, mert akkor már Pesten dolgoztam fényképészként.

Klein Magda, 1943.

Nagyszüleim: Engel Bernát és felesége

A mikor apám kényszerűen otthagyta Rózsa-völgyiéket, és hazajött Szécsénybe a nagypapa helyett kocsmárosnak, beleszeretett anyámba.

1923-ban össze is házasodtak, s azt hiszem, életük

végéig nagy szerelemben éltek. De már az összekerülésük is nagyon romantikus volt. Mert anyámnak is apám tetszett, csak hogy a szülők mást szemeltek ki férjnek, apám pedig félreállt. Akkor a nagynéném elmondta édesapámnak, hogy anyám őt szereti, és

boldogtalan lesz, ha nem hozzá mehet. A családban hagyományosak voltak a nagy szerelmi házasságok. Anyám szülei is imádták egymást. Engel nagyapám nyolcvanévesen is szentül hitte, hogy a nagymama a világ legszebb asszonya, áhítattal mesélte, hogy ő volt a legszebb lány, a legszebb fiatalasszony, s persze ő lett a legszebb öregasszony is. Elégedetlenkedett, hogy a nagymama sokat dolgozik, és keveset van vele.

Mi, gyerekek, ha valamit el akartunk érni a nagypapánál, a nagymamát dicsértük. Mindkettőjüket Auschwitzba vitték. Nagyapám 85, nagyanyám 80 esztendő volt. Édesanyám végig, a gázkamráig velük maradt. A gettóból küldött utolsó levelében azt írta: „szegény papát azzal vigasztalom, hogy a mama már nem fog dolgozni, és mindig mellette lesz”. Anyám 44 éves volt.

Glaser Dezső üzletháza

Haas nagymamát is Auschwitzba vitték, a nagynénéimet, nagybátyáimat, az unokatestvéreimet, a barátnőimet, a szerelmemet... Amikor '45 márciusában Freisinger Klárral hazamentünk Szécsénybe, már tudtunk Auschwitzról, Mauthausenről, a munkaszolgálatba hurcoltak sorsáról – és mégsem tudtuk elhinni... nem lehetett megérteni, tudomásul venni... otthon aztán el kellett hinnünk...

Szécsényi főutca

Mondtam, hogy sokáig képtelen voltam visszamenni, de később... sok év után egyre hevesebben vágyódtam Szécsénybe. A gyerekkorom világát persze nem találhattam meg, egyetlen túlélő sem remélheti, hogy

a holocaust után a régi életét folytathatja. Aki nálam szerencsésebb volt, és több hozzátartozója maradt életben, annak is menthetetlenül és végképp elraborták azt a korábbi életét; megszűntek a kapcsolatok, a hosszú időn át kialakult viszonyok, szokások... szóval az élet normális rendje.

Ezen a képen a korabeli szécsényi főutca látható. A nagyközségnek egyébként akkor két főbb utcája volt, és a zsidó kereskedők többségének a háza, illetve üzlete itt állt. Ez például Glaserék háza, amely ma is így néz ki. Fontos hely volt Szécsényben, mert itt benzinkút is működött, s akik a Tátrába utaztak, gyakran megálltak. A Glaser családból csak Magda maradt életben... Itt van, ezen a képen: Illés Kató,

Haas Béla, Schück Böske, Glaser Magda, Illés Kató, 1941.

Schück Böske, 1943.

Schück Böske, Haas Béla, aki névrokon... Schück Böske pár évvel idősebb volt nálam, és jól emlékszem egy furcsa megjegyzésére. Mert furcsa volt, valahogy borzongató is évekkal a deportálások előtt: beállított ugyanis egy nagyon szép irhabundában, büszkén mutatta, mi

meggyőződéssel dicsértük, s akkor azt mondta, ha menekülni kell, akkor ezt a bundát viszi magával. Nem tudom, hogy vitte-e. Nem tért vissza. Egyébként amikor apámtól elvették a kocsmát, betársult Schück rőfös és rövidáru üzletébe, hozzájuk is költöztünk, az öt szobából kettő lett a mi családunké.

Szóval ez a szécsényi főutca a zsidók boltjaival, ahová persze nemcsak a szécsényiek, hanem a környékbeli falvak lakói is jöttek vásárolni. Betértek a kocsmába – és nyilván egyik ember jobban kedvelte X.-et, mint Y.-t, szívesebben vásárolt ennél, mint annál, az egyik

kereskedő hitelezett ennek, míg amazzal bizalmatlan volt, de ezeket a mindennapi kapcsolatokat nem határozta meg, hogy a kereskedő, illetve a vásárló zsidó vagy keresztény. Ezért merem mondani, hogy vidéken sokkal inkább együtt éltek, ismerték egymást a különböző vallásúak.

A mikor iskoláskorúak lettünk, a zsidó elemibe kerültünk. A tanítás itt egy teremben folyt, egy tanítóval... osztatlan iskola volt, mondjuk három elsős, két másodikos akadt, s az elsősök éppúgy végighallgatták a másodikosok gyakorlatait, mint fordítva. A zsidó elemi hatosztályos volt – elvben, de a kicsit is jobb módúak már négy év után polgárba küldték a gyerekeiket. A zsidó tanítót – a szeretett Deutsch Jenőt – egyébként, éppúgy, mint a rabbit, a közösség választotta. Az elemiben egyszerre tanultuk a magyar és a héber ábécét. A hébert azonban nem a tanító úr, hanem a rabbi tanította, és minden

Ulmer fiúk, 1930.

osztálynak külön-külön. Az én „évfolyamomban” hárman voltunk. Egyszer – hét- vagy nyolcévesek lehettünk – a templomban vártuk órára a fiatal, nagyon szeretetreméltó Fischer Herman rabbit, akinek különös, magas hangja volt, s minthogy késett, Ulmer

Feri barátom felment a szószékre, ahonnan még ki sem látszott, és utánozni kezdte a rabbit – héberül. Mi – mondanom sem kell – elszabadultan röhögünk,

Ulmerék, 1937.

egészen addig, míg észre nem vettük, hogy megérkezett a rabbi. Elhallgattunk, de Feri még folytatta, mert nem vette észre. Aztán gyanús lett neki a nagy csönd, kinézett a szószék mögül, és dermedten tapasztalta, hogy a rabbi figyelni őt. A fiatalember leparancsolta és megtar-

totta az órát, aztán az egész társaságnak megrovást adott magaviseletből, Ferinek viszont jelest héberből, nyilvánvalóan azért, mert aki így tudja utánozni őt, az jó jegyet érdemel. A zsidók Szécsényben is, mint az országban mindenütt – még a szűkösebb körülmények között élők is – polgári életet éltek, fontos értéknek tartották a tanulást, a tudást, szívesen áldoztak arra, hogy a gyerek valamennyire iskolázott legyen. És hát nálunk is zsidó volt az ügyvéd, az orvos... engem például dr. Kardos Sándor, Kardos G. György író nagyapja mentett meg a diftérijárvány idején... Ő szécsényi körorvos volt, s most olvasom az unoka emlékezésében, hogy állami kitüntetést is kapott, ami ugyancsak ritkán fordult elő zsidókkal.

Mondom, nemcsak az értelmiségi zsidók tanították a csemetéiket; aki csak tehetett, legalább a polgárit igyekezett megadni, és ami nehezen fejezhető ki számokkal, hideg adatokkal: a zsidó családokban „divatos” volt az olvasás. Újságokat járattak, tájékozódtak a világ eseményeiről.

Állami hivatalokban azonban nemigen lehetett zsidóval találkozni. Emlékszem, amikor a kocsmában szóba került egy zsidó származású közjegyző – Simonyi János – kinevezése, aki persze régen

Davidovics Dini, a szécsényi kántor lánya
Bocskai-ruhában, 1943.

LOSONCI HÍRLAP

Előfizetési ár:

Egy évre 12 P. Félévre 6 P. Egyes szám 24 f.

Külföldön a fenti árak megfelelő valuta.

Megjelenik minden vasárnap.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Rákóczi u. 33. sz., ahová az előfizetés és hirdetés díj küldendő
Telefon szám: 155.

Lapzárás péntek délután. Beküldött kéziratot vissza nem adjuk

Ma minden magyarnak a fedélzeten van a helye!

Minden erőnket és idegszálunkat meg kell feszítenünk ebben a nagy küzdelemben, mert jól tudjuk, hogy az 1919. évi kommün csak izlelítője volt annak a rémuralomnak, amely nyomort, eleseltséget, festésé

Az egész magyar népmény egysége szükségénél fogva a gigászi harcokhoz, akarunk Esztországra, ország sorsára jutni.

Ez a küzdelem folyik s győzelmesen, kor tudjuk megvívni, ha minden magyar felfejtélssel dolgozik helyén s minden így azon van,

hogy a lehető legnyesebb tegye a munkát.

A küzdelmes ma ma önértékes, férfias elemeket követel. Itt s nek, jajveszékélésnek, esetek kiszínezésén nincs. A magyar-né közösség felbonthatatlan barátságot követel.

Ez a fegyverbarátság nem múlt politikai elhatározás, hanem két nagymultú és nagyjövőű nép évezredek sorsközösségének megpecsételője.

A megelőző világháborúban is egymás mellett küzdöttünk,

Legyen a magyar ifjuság ma keménylelkű, harcias, testben erős, katonailag képzett, de főként lelki erőiben gazdag és fegyelmezett!

Tudjon engedelmeskedni s ha kell rendelkezni is! Örök időkre tűnjön el a magyar életből a könnyű fajsúlyú, könnyelmű, a jövővel nem tö-

lebegjen a magyar ifjuság előtt történelmi nagyjaink puritán szelleme, önfeláldozó példaadása, a hazáért és nemzetért vállalt feladatoknak hűséges teljesítése.

Legyen példaképe minden magyarnak tündöklő jellemű, rajongásig szeretett kormányzóknak példamutató élete, aki

tereinöki rendelet, amelyik a zsidók Onkormányzati szervének: a magyarországi zsidók szövetségének felállításáról intézkedik — az első szakaszának 3. bekezdésében szövezerint a következőket mondja: A magyarországi zsidók szövetségének kötelekébe tartozó zsidók — a vallásfelekezetek szervezett kivételével — más egyesületeknek, vagy szervezetnek tagjai nem lehetnek.

Ez az intézkedés a fentiek értelmében vonatkozik valamennyi politikai, társadalmi és sportegyesületnéfélé szövetségre, egyletre, ársaságra.

dőt semmiféle értelmű alkalmoztatón lehet foglalkoztatni. delet szerint zsidót semmi- vagy kereskedelmi vállalkozás- gazdasági üzemben, vagy más kereső foglalkozást folylyek kereső foglalkozása kölmazni, vagy foglalkoztatni

delet hatálybalépésének ide- zaszában—lévő—ilyen zsidó- lak (foglalkoztatottak) 25%-át ával, további 25%-át 1944- vel kell elbocsájtani. A tob- csájításának végeő határideje tember 30-a.

atalos lap pénteki száma közli y rendeletét a kiadói ipar z kötéséről. A rendelet szemmi mű előállítását, közre- forgalomba helyezését célzó üzletet csak az köthet, arra engedélyt kapott.

A legújabb zsidórendeletek.

A zsidók ellen hozott kormány-intézkedések közül, amelyek a hivatalos lapban megjelentek: a legújabbakat a következőkben ismertetjük:

Megállapították a zsidók közellátási adagjait.

A hivatalos lap múlt vasárnapi száma közli a közellátási miniszter rendeletét a zsidók élelmiszerellátásáról. A rendelet május 1-től kezdve a zsidók cukor fejadagját az ország egész területén egységesen havi 30 dekagramban állapítja meg. A zsidók zsirfejadagja mind- azokban a városokban és községekben, ahol a közellátási miniszter a zsiradék-kiszolgáltatást jegyhez kötötte, havi 30 dekagram szeszamolaj lesz. A rendelet

tevéblyben intézkedik a zsidók A bejelentés után hosszabb eszmecsere indult meg az adakozók névsorának újból való felülvizsgálása céljából. Megállapítást nyert az, hogy még mindig igen sokan vannak olyanok, akik erre a hazafias és nemzetvédelmi célra havonként nevésségesen csekély össze- zt állítottak fel és már azt sem hat-

husfejadagjának megállapításáról, amikor is hett 10 dekagram marha-, vagy lóhús kiszolgáltatását engedélyezi. Zsidó sertéshusellátásban nem részesülhet. A jegyhez kötött huskonzervekből zsidó csak marhahuskonzervet vásárolhat. Fontos intézkedést tartalmaz a rendelet a zsidók tejellátásának megszigorítása tekintetében. Nagybudapest területén csak a várandós anyák és a 3 éven aluli gyermekek részesülnek tejellátásban. Nagybudapest területén a közellátási szelvényekhez kötött élelmicikkek közül vaj, tojás, paprika, rizs és más ellátásban zsidó nem részesülhet. A rendelet május 1-én lép hatályba.

Megszűnik a zsidók valamennyi egyesületi tagsága.

Az április 22-én mezeient minisz- a Kárpátokban örökdió, a nemzet élete és biztonsága felett s kockára teszi a maga életét, munkaejét és egészségét, nem szabad túrni azt, hogy idebent a belső fronton akadjanak olyanok, akik nem hajlandók támogatni a hadba- vonultak nehéz viszonyok között élő zsidókat, halogatók, tengerítő, kez-

A jövőben zsidónak iparengedélyt adni nem szabad. Kimondja a rendelet, hogy zsidó taggal rendelkező társulat nem kaphat kiadói engedélyt.

Az 1610/1944. M. E. számú rendelet szerint a zsidók kettős, vagy szükségletüket meghaladó lakással nem rendelkezhetnek.

kikeresztelkedett, apám azzal hűtötte le örvendező barátait, hogy sajnos, az ilyen ember minden tettével azt próbálja majd bizonyítani, hogy semmi köze a zsidósághoz. Így is történt – '44 áprilisában mégis nyugdíjazták. Hogy ez „hivatalosan” hogyan került nyilvánosságra, azt érdemes az Ivánka főjegyző által aláírt dokumentumból szó szerint idézni: „A vármegye törvényhatósági kisgyűlése dr. Simonyi János Szécsény nagyközség vezető jegyzőjét 1210-1944. M.E. rendelet 1.s-a alapján 1944. évi április hó 30-ával nyugdíjazza. Megnevezett vezető jegyző szolgálati idejének kezdő pontja a törzskönyvi lap tanulsága szerint 1920. március 15. A rendelkező rész értelmében kellett határozni, mert a 1210-1944. számú M. E. rendelet 1. §-ának 2. bekezdése kimondja, hogy a község szolgálatában álló zsidó tisztviselőt nyugdíjazni kell. Dr. Simonyi

Jánosra vonatkozólag az 1941. évi 15. tc. 9. § rendelkezései az irányadók...”, és így tovább. Nem akarom végig idézni a hivatalos szöveget, mert ennyi is elég annak bizonyítására, amit amúgy is tudunk: a hatóságok mindvégig, az emberek megsemmisítéséig a jogszerűség látszatával tevékenykedtek.

Ez a szécsényi polgári iskola, ahová én is jártam, meg az öcsém, és persze mindazok, akik itt különböző képeken láthatók: Klein Magda, Ungár Kató, Freisinger Klári, Schwarcz Éva – igen, itt van ő is... nagyon jó barátnőm volt. Ennek a képnek a hátára is azt írta: „szeretett Babámnak”... Az ő családjukból senki sem maradt életben.

A mi négyosztályos polgári iskolánk magániskolaként működött. Trianon után a határok közelében megszüntették az állami iskolákat.

Csoportkép a polgári iskolásokról. A földön ülők közül Bocskai-ruhában, jobb oldalon Ungár Kató, bal oldalon Freisinger Klári, 1938.

Schwartz Éva

Nagy lehetőség volt, hogy bár különböző korú és különböző előképzettségű gyerek került össze, de jó színvonalú tanítás folyhatott a polgáriban. Ez – gondolom – mindenekelőtt Herkovits Ilona igazgatónő érdeme volt. A Horthy-korszakban egy szabadszellemű tanárnő bőven talált olyan magasabb képesítésű, állásgonddal küszködő tanárt, akit meghívhatott a vidéki polgári iskolába. Különben ferences rendi papok és apácák is tanítottak, s én csak a rajztanár Kránitztól tapasztaltam durva megkülönböztetést, ő antiszemita volt. Egyszer felrajzolt a táblára egy horogkeresztet, és nevetve mondta, hogy a zsidók bezzeg haragszanak erre a jelre. Ettől kezdve én nem rajzoltam az óráin. Ültem és nem rajzoltam. Megmakacsoltam magam, s amikor a

tanár jelentette az igazgatónőnek, hogy nem csinálok semmit az órákon, és Herkovits Ilona magához hívatott, konokul azt mondtam: „ennek nem rajzolk”. Az igazgatónő türelmesen magyarázni próbálta, hogy nem neki, a tanárnak rajzolk, hanem magamnak, de én hajthatatlan voltam. Érdemes azonban megnézni, hogy az osztály egyébként kitűnő zsidó tanulóinak is kettese volt rajzból... Herkovits Ilona talán azt gondolta, jó, legyen kettesus rajzból, ez még nem olyan nagy baj, ez az „alku” elfogadható... Ezek nehéz kérdések, tudom. Vannak, akik úgy vélik, alkut kötni ilyesmi nem lehet, s hogy egy embertelenségre alapozó rendszer amúgy is egyre több és több embertelenség elfogadását követeli...

A pácák is tanítottak bennünket. Augusztában a szokása... vagy pedagógiai módszere... hogy ha valaki jeles dolgozatot írt, egy szentképecskét kapott elismerésképpen. Engem rettentő zavarba hozott: mit csináljak én ezekkel a szentképekkel? Eldobni a szívből jövő ajándékot? Vagy visszaadni,

Kirándulás az Ipoly partján, 1938.

s így megszégyeníteni a nővért? Végül odamentem hozzá, és megkértem, hogy ne adjon nekem ilyen képeket, mert én ezekben nem hiszek. És Augustzta erre szelíden azt felelte: rendben van. Azt hiszem, megértett. Szegény, korán meghalt, a temetésén és a gyászmisén is az egész polgári iskola ott volt. Bizonyára váratlanul ért, amikor a templomban valamit felmutattak – úrfelmutatáskor –, mindenki letérdelt, én állva maradtam. Az első pillanatban igazán nem ellenállásból, nem volt ez tüntető, inkább csak ügyetlen állva maradás. De az osztálytársaim húzogatták a szoknyám szélét, hogy térdeljek végre le, s akkor már csak azért se. Feltételezem, hogy ha tudom, mi a szokás, azonnal letérdeltem volna, mert részt venni egy szertartáson, de nem alkalmazkodni a szokásokhoz, egyszerűen tiszteletlenség... Az osztálytársaim aztán beárultak

Augustzta utódjának, hogy én nem térdeltem le a templomban, és várták, miféle büntetést kapok. Az apáca meg azt mondta a gyerekeknek: „Baby

Tanári kar, 1938.

Augustzta kedvence volt, és Augustzta tudta, hogy miért szereti”. Ha erre gondolok, még ma is könnyes lesz a szemem. Gondolatban aztán sokszor letérdeltem Augustzta emlékére. De ha

III. koed. osztály.		Osztályfőnök: Dr. Herkovits Imre.									
Sorszám	A tanuló neve és vallása	Magyarul	Helyi nyelven	Helyi nyelv	Helyi nyelv	Helyi nyelv	Helyi nyelv	Helyi nyelv	Helyi nyelv	Helyi nyelv	Helyi nyelv
Leányok:											
	Bella Magdolna rk.										
	Beyer Eszter rk.										
	Bolgar Gizella rk.										
	Csányi Sarolta rk.										
5	Freisinger Klára ízr.										
	Fuchs Edit rk.										
	Gyürky Valéria rk.										
	Horváth Borbála rk.										
	Kertész Katalin rk.										
10	Kiss Margit rk.										
	Klein Edit ízr.										
	Maglódi Ilona r. k.										
	Pénzes Ilona rk.										
	Pusztai Borbála rk.										
	Reményi Klára rk.										
15	Sálli Mária rk.										
	Ungár Katalin ízr.										
	Vándori Piroška rk.										
	Vincze Piroška rk.										
	Kimaradt:										
	Czermann Károly										
	Davidovics Ernő										
	Koleszár Endre										
	Miskédi Béla										

meghatottan emlékszem Augusztára meg az utódjára is, lehetetlen nem elmondanom egy jóval későbbi és egészen másféle „apácás” emlékemet. ‘44-ből való, már a német megszállás utáni időkből, amikor Pesten a nagynénémekkel csillagos házba kényszerültünk, s egyszer híre járt, hogy a Notre Dame de Sion nevű zárdában ki lehet keresztelkedni, s ott be is szerezhető valami – talán – életet mentő papír. Hosszan latolgattuk, hogy bár ocsmány ez a pusztán érdekből történő „áttérés”, ostobaság elmulasztani az önvédelem semmire sem kötelező eszközét. Én mindig tele voltam optimizmussal – és kötelességemnek is éreztem, hogy a családom miatt is vigyázzak magamra. A nagynéném erősítgette, ezt meg kell tenni, feltétlenül meg kell tenni. Szóval

elmentem a zárdához. Olyan sokan voltunk, hogy az épületbe nem is juthattunk be. Több százan ácsorogtunk az udvaron, végre apácák jöttek, és kiválasztottak néhány embert, köztük engem is. Bevezettek bennünket a zárdába és elmondták, milyen imákat kell megtanulnunk, mivel, hogyan kell felkészülnünk a megkeresztelkedésre, és hogy majd írásban értesítést kapunk, mikor történhet meg a szertartás. Valóban kaptam értesítést – még hozzá a legnagyobb zsidó ünnep napjára, jom kippurra. Ezt akkor olyan galádságnak éreztem, hogy nem mentem el. Más kérdés, hogy ezek a kikeresztelkedések aztán az égvilágon semmitől sem védtek meg. De hát ott, abban a zárdában nem értették, hogy a pusztai emberi életek megmentéséről van szó!

Csoportkép a polgári iskolásokról. A földön ülők közül Bocskai-ruhában Haas Irén, az álló sorban, a zászlótól balra Ulmer Feri és Klein Laci, a második ülősorban, középen Bolgár Miklós gyógyszerész, a polgári iskola védnöke, a Szentháromság Patika tulajdonosa, 1938.

Szerkesztőség
Salgótarján, F3 u. 64.
Telefonszám: 58.

Kiadóhivatal:
Fülkei-u. 11. Tel.: 37.

Hirdetések milliméteres
díjazás szerint.

A M U N K A

Társadalmi és politikai hetilap.

Felleg szerkesztő és kiadó: dr. Lapánszky János

Megjelenik szombaton

Előfizetési ára:

negyedévre 3 pengő

Postacsekki: 28744 sz.

Apróhirdetések: szá-

vanként 30 fillér, a leg-

kisebb hirdetés 4 P.

XXII. évfolyam, 19. szám.

Ára 24 fillér.

Salgótarján, 1944. május 6

Honfoglalásra!

Írta: TÖRÖK GÁSPÁR, Magyar Nemzeti Szocialista Párt megyei vezetője.

Mi volt magyar ebben az országban? Magyar volt az ország neve, de nem volt magyar keresztény benne a vezetés volt a gyárak és bányák de nem magyar és kelet-sajnos — mindig eredménye, de nem magyar és keresztény a sárgacsillagos, akik a biztos, meleg otthonban élvezték az élet minden és kényelmét.

Ugy-e, nem jogtalanul jadt fel a magyar faj a rettentő gazdasági és politikai elnyomás alatt? És ezt pedig alig elmondani a „magyar” szemben. Bármilyen rossz is itt a keleti fajtájú zsidó többszörösen biztosított és kereskedelem és bandák kereseti lehetősége és ha mi megmukkantunk jogrendellenesség, igazán stb. volt a sorsunk! Gyomorúsághoz bőven jutottunk, ellenben a magyarok jóléthez csak igen keveset, mert azt a zsidóság és az azokkal társult gyász-magyar Aladárak a legnagyobb mértékben leföldölték,

Ugy-e, nem jogtalanul jadt fel a magyar faj a rettentő gazdasági és politikai elnyomás alatt? És ezt pedig alig elmondani a „magyar” szemben. Bármilyen rossz is itt a keleti fajtájú zsidó többszörösen biztosított és kereskedelem és bandák kereseti lehetősége és ha mi megmukkantunk jogrendellenesség, igazán stb. volt a sorsunk! Gyomorúsághoz bőven jutottunk, ellenben a magyarok jóléthez csak igen keveset, mert azt a zsidóság és az azokkal társult gyász-magyar Aladárak a legnagyobb mértékben leföldölték,

A nagy világgés közepette el-

javak legtöbbje a kasszájukba folyt be és befolyásukkal pedig mind a gazdasági, mind a politikai vonalon tökéletesen összedolgoztak a könnyen vesztegethető gyász-stróma-

mes saját szükséglet fedezésén kívül eladára is minél több burgonyát termelni, mert a burgonya ára viszonylag kedvezően van megállapítva, a beszerzési kötelesség teljesítésénél is e fontos a burgonya buzaegység száma (teljesítési buripari burgonyánál 27.)

Honfoglalásra!

Írta: TÖRÖK GÁSPÁR, Magyar Nemzeti Szocialista Párt megyei vezetője.

Mi volt magyar ebben az országban? Magyar volt az ország neve, de nem volt magyar és kelet-sajnos — mindig eredménye, de nem magyar és keresztény a sárgacsillagos, akik a biztos, meleg otthonban élvezték az élet minden és kényelmét.

Ugy-e, nem jogtalanul jadt fel a magyar faj a rettentő gazdasági és politikai elnyomás alatt? És ezt pedig alig elmondani a „magyar” szemben. Bármilyen rossz is itt a keleti fajtájú zsidó többszörösen biztosított és kereskedelem és bandák kereseti lehetősége és ha mi megmukkantunk jogrendellenesség, igazán stb. volt a sorsunk! Gyomorúsághoz bőven jutottunk, ellenben a magyarok jóléthez csak igen keveset, mert azt a zsidóság és az azokkal társult gyász-magyar Aladárak a legnagyobb mértékben leföldölték,

Ugy-e, nem jogtalanul jadt fel a magyar faj a rettentő gazdasági és politikai elnyomás alatt? És ezt pedig alig elmondani a „magyar” szemben. Bármilyen rossz is itt a keleti fajtájú zsidó többszörösen biztosított és kereskedelem és bandák kereseti lehetősége és ha mi megmukkantunk jogrendellenesség, igazán stb. volt a sorsunk! Gyomorúsághoz bőven jutottunk, ellenben a magyarok jóléthez csak igen keveset, mert azt a zsidóság és az azokkal társult gyász-magyar Aladárak a legnagyobb mértékben leföldölték,

Ugy-e, nem jogtalanul jadt fel a magyar faj a rettentő gazdasági és politikai elnyomás alatt? És ezt pedig alig elmondani a „magyar” szemben. Bármilyen rossz is itt a keleti fajtájú zsidó többszörösen biztosított és kereskedelem és bandák kereseti lehetősége és ha mi megmukkantunk jogrendellenesség, igazán stb. volt a sorsunk! Gyomorúsághoz bőven jutottunk, ellenben a magyarok jóléthez csak igen keveset, mert azt a zsidóság és az azokkal társult gyász-magyar Aladárak a legnagyobb mértékben leföldölték,

Hivás!

mindazoknak a lelkes és aktív munkásoknak, akik a nyár folyamán, június, július, augusztus hónapokban a gyermekeknek a vezetését vállalják, községekben pedig a szülőket.

Ugy-e, nem jogtalanul jadt fel a magyar faj a rettentő gazdasági és politikai elnyomás alatt? És ezt pedig alig elmondani a „magyar” szemben. Bármilyen rossz is itt a keleti fajtájú zsidó többszörösen biztosított és kereskedelem és bandák kereseti lehetősége és ha mi megmukkantunk jogrendellenesség, igazán stb. volt a sorsunk! Gyomorúsághoz bőven jutottunk, ellenben a magyarok jóléthez csak igen keveset, mert azt a zsidóság és az azokkal társult gyász-magyar Aladárak a legnagyobb mértékben leföldölték,

Persze tudtuk már polgári iskolásként, a harmincas évek derekán is, hogy körülöttünk ólálkodik az antiszemitizmus... olyannyira tudtuk, hogy képesek voltunk még vissza is élni ezzel. Két zsidó osztálytársammal például, Klein Lacival meg Ulmer Ferivel... velük jártam a zsidó elemibe is, szövetséget kötöttünk életre-halálra. Egyszer matematikaórán a két fiú végképp nem fért a bőrébe, a tanár dühödten intót akart adni nekik, de ők kijelentették, csak akkor veszik át, ha a Haas Baby is kap, mert így igazságos. A tanár mehökkenten kérdezett engem, mit szólok ehhez, én nem értettem, de mit mondhattam volna? Igen, tessék adni nekem is. Erre a tanár olyan mérges lett, hogy mind a hármunkat kizavart a teremből. Végre megkérdezhettem a fiúktól, hogy megbolondultak-e... miért akarták, hogy én is kapjak intót. Feri pedig megmagyarázta, hogy ha mindhárman intót kapunk, akkor otthon azt lehet mondani, hogy nem is voltunk rosszak, csak ez az antiszemita tanár...

Ez a fénykép '63-ból való. A huszonöt éves polgári iskolai találkozóikon készült. Klein Lacival és Ulmer Ferivel utaztunk akkor Pestről Szécsénybe. Ők is a fővárosban dolgoztak már a vészkorszak előtt, így volt esélyük, hogy túléljék. Szóval mentünk haza, roppant emelkedett hangulatban. Ferinek volt már autója, ő vezetett, és mindenféléről beszéltünk, felidézünk gyerekkori történeteket, és nagyon sokat nevettünk. Aztán

Ulmer fiúk és a nagymama, 1930.

Osztálytalálkozó, 1963.

Diákok Amand atyával, 1937.

Együtt az iskolatársakkal, 1937.

Balassagyarmatot elhagyva egy teherautót láttunk, az oldalán felirat: SZÉCSÉNY. S egyszerre elhallgattunk, hirtelen nagy-nagy csönd lett. Feri később csak annyit mondott: tudom, hogy miért hallgattok. És amikor jöttünk visszafelé, Laci elmesélte, hogy munkaszolgálatosként összeakadt egykori némettanárunkkal, Arató Sándorral. Kiváló tanár volt, a német kultúra szerelmese, azt a keveset, amit németül tudok, tőle tanultam. Mind szerettük, de Laci akkor valósággal szemrehányást tett neki, hogy minek kellett németül tanulnunk, éppen ezeknek a nyelvét... Arató tanár úr pedig szenvedélyesen magyarázta, ott, a halálmenetben, hogy a német nem ezeknek a nyelve, hanem Goethéé és Heinéé...

Az együttélésre és a zsidók magyar érzelmére jellemző, hogy például minden nemzeti ünnepen, március 15-én és október 6-án is az iskolai közös ünnepség után a zsidó templomban a rabbi beszélt a magyar hazáról, és a nemzeti érzést a zsidó gyerekek imájukba emelték.

1940-ben készült ez a kép, és itt is együtt vannak a zsidók és a keresztények, együtt kirándultunk, szórakoztunk mi, szécsényi diákok – és mellesleg, felekezettől függetlenül szinte minden lány szerelmes volt a csinos és rokonszenves katolikus papba, Amand atyába. Sőt, talán rajtam kívül minden lány, mert amikor nemrégiben a külföldről hazlátogatókkal beszélgettünk, és felidéz- tük a szécsényi gyerek-

Klein Magda, Szentesi Klára, Parditka Ilona, Steinlauf Ilona

kort, a ma hetven fölötti nők megdöbbenve kérdezték, hogyan lehetséges, hogy én nem az Amandba voltam szerelmes, és én mentegetőztem, hogy nem, mit tegyek, én akkor a Csomó Jancsiba, de belátom, hogy ez alig felfogható és alig megbocsátható... igen, vásottabb voltam a többiekénél... lám, ezen a csoportképen is én nem angyal, hanem krampusz vagyok...

1940-ben elkerültem Szécsényből, így aztán arról az időszokról, amikor a különböző vallású,

szokású emberek normális együttélése már tilos volt, kevesebb otthoni élményem van, többnyire azok is közvetettek. Klein Magda az öcsém osztálytársa

volt, három évvel fiatalabb nálam, neki jóval több emléke maradt a szécsényi megaláztatásokról, kiközösítésekről, mint nekem... a legfájdalmasabb korszak, a deportálás előtti évek meghatározzák a különbséget... Magda azt írta az emlékezésében, hogy őt iskolába

Iskolai színjátszókör, 1938.

menet sokszor megverték, leköpdösték, és csak ritkán úszta meg azzal, hogy csúfolódó rigmusokat kellett hallgatnia, olyasmit, hogy „Zsidó, zsinigre való, Pesten van egy karó, az is arra való”, vagy a másik ilyen emelkedett szöveg, hogy „Egy szem dió, két szem dió, tátott száju, büdös zsidó”. És Magda hálás szívvel emlékezett arra is, hogy az öcsém, ahogy ő írta, „drága kis barátom, Haas Pista” miképpen próbálta védelmezni, mert egyre inkább virtusnak számított a védtelen zsidó gyerekek megalázása... Lehetséges, hogy mégis jókor kerültem el otthonról? Akkor roppant szerencsétlenségként éltem meg a fészekből kicsöppenést, a pályaválasztást... ami aligha nevezhető választásnak. A polgári elvégzésekor, 1938-ban, apám – okosan – úgy gondolta: nehéz idők

Klein Magda, 1943.

Amand atya diákjaival, 1942.

jönnek ránk, a zsidók előtt az értelmiségi pályák lezárulnak, tehát szakmát kell tanulni. Mivel kicsi gyerekkoromtól bejártam a nagybátyám fényképész műtermébe, valamennyire ismerős voltam a fényképészet világában. A család úgy határozott: a nagybátyáméknál tanuljam ki a szakmát. Móric bácsiéknak nem volt gyerekük, viszonylag jómódban éltek és mindent rám akartak hagyni. De nem is ezért szánták nekem a fényképész szakmát... Ha lábra állsz, ha mielőbb önálló vagy, Pestre mehetsz, külföldre mehetsz, előttesd a világ... Ezeket a szavakat még ma is hallom. Az öcsémnek is ugyanilyen meggondolásból kellett szakmát tanulnia. Ő

Schwarzéknál volt nyomdász-

tanuló... de már Pestig, a bujkálás lehetőségig sem jutott el... Szécsényből vitték – kamaszként – munkaszolgálatra, aztán amikor édesapámékat az osztórák határ felé terelték, véletlenül összetalálkoztak... az apám és az öcsém... azon a szécsényi férfiakról készült munkaszolgálatos fotón Pista még nem látható, akkor még nem voltak együtt... Pista megszökött a munkaszolgálatból, de se pénze, se hamis irata... elfogták és elindították Ausztria felé... A szécsényi Blumberger bácsi, aki túlélte a holocaustot, elmondta nekem, hogy amikor Pistát felfedezték a menetben, rettenetesen gyenge volt már, s végül apám a hátán vitte a nála sokkal magasabb fiát... Pista halott volt, s az édesapám még vitte, ment vele. A többiek kérték, hogy tegye le. Az út mellett temették el... De erről nem tudok beszélni...

ELŐFIZETÉS ÁRA

Negyed évre — 2-50 pengő

Egyes szám ára: 20 fillér.

Előfizetni a kiadóhivatalban lehet.

Telefon szám: 107.

NÓGRÁDI HIRLAP

POLITIKAI, TÁRSADALMI ÉS KÖZGAZDASÁGI HETILAP

ELŐFIZETÉS ÁRA

Negyed évre — 2-50 pengő

Egyes szám ára: 20 fillér

Előfizetni a kiadóhivatalban lehet.

Telefon szám: 107.

Előzetes pénsek, reklámcikek és hirdetések a kiadóhivatalban intézendők.

Feladó szerkesztő: Mátyási Gyula

A lap szellemi részére vonatkozó közlemények a feladó szerkesztőhöz küldendőek.

Egységes politikai front.

Ha a nagy napl apokat olvassuk, mindenütt azt látjuk, hogy a kormány és annak tagjai mind az egységes politikai front megteremtéséről, annak szükségességéről szólnak. Sztójay Döme miniszterelnök a Magyar Élet Pártjában, Baky László belügyi államtitkár a székesfehérvári városi háza közgyűlésén, vitéz Jaross Andor belügyminiszter a felvidéki és kárpátaljai magyar képviselők előtt beszélt a mindenenron megvalósítandó magyaregységről.

A kormány politikáját a miniszterelnök képviseli, irányítja, az ő elgondolásai szerint

propagálják a niszterek nyilatkozatait, a miniszterelnökét, a László sán a kö hangszó

— A n haláért fo gyózni, va lem két ar fronton ho hon a dolj tartani a t

Erről a nak és az gyclmét a cok idejét ma szűke kivívni az

Mindny kormányza váljék a n szefogása.

és véglegesen megoldjuk a zsidókérdést. A magyarság évszázadokon át növelte magában ezt a mételet. Ez a mételet volt az, amely megakadályozta abban, hogy egyrészes legyen. Állítom, hogy a magyar széthuzásról szóló turáni átok nem létezik. Ez nem volt más, csak a zsidó propaganda. Turáni átok nincsen. Ez eilen tiltakozunk és be fogjuk bizonyítani, hogy a zsidó mételet nélkül erősek és egységesek leszünk és ki fogjuk vinni az életet hozó győzelmet.

A kormányzat azonban nagyon jól tudja,

és véglegesen megoldjuk a zsidókérdést. A magyarság évszázadokon át növelte magában ezt a mételet. Ez a mételet volt az, amely megakadályozta abban, hogy egyrészes legyen. Állítom, hogy a magyar széthuzásról szóló turáni átok nem létezik. Ez nem volt más, csak a zsidó propaganda. Turáni átok nincsen. Ez eilen tiltakozunk és be fogjuk bizonyítani, hogy a zsidó mételet nélkül erősek és egységesek leszünk és ki fogjuk vinni az életet hozó győzelmet.

A visszacsatolt felvidéki és kárpátaljai terület volt egyesült magyar pártjának egykori vezető személyiségei, élükön a felvidéki és kárpátaljai törvényhozókkal megjelentek vitéz Jaross Andor belügyminiszternél, aki a felvidéki egyesült magyar párt elnöke volt, hogy belügyminiszterrel történet kinevezése alkalomból kifejezzék előtte a Felvidék és Kárpátalja magyarságának ragaszkodását. Giller János országgyűlési képviselő meleg szavakkal üdvözölte a minisztert s hangsúlyozta, hogy a visszacsatolt északi terület magyar

kijárási közhatalmi volt kezébe a dőster véglegbarcolt

— mon. korcsak: réálkai kell ket és prob. Sparcellásai itük, hogy le misszion. nek. Azon. Drésrünkre. s, hogy a kéogy átvé. elantenünk des el van a. ésünk, el. tástér ezen a

köralmé

Minden jóra való magyar ember keresi egymás kezét. Köztünk, egykori felvidékiek között, ha voltak is viták, mindig megőriztük a becsületesen gondolkodó magyar lelket. A szerep, amit most vállalnom kellett, nem olyan, amire bárki politikus áhítzik. De amikor a felelős munkában való részvételre az első magyar ember valakit hív, ez elől nem lehet kitérni, est vállalni kellett. Ez a szerep rendkívül nehéz. De bármit hos a szelplébi történelmi lövő most egy feladat

ber egy akaratú támogatása szükséges. Tudom, hogy a visszacsatolt területek lakosságában tökéletesen él a nemzeti egység vágya a nemzeti fejelemre való feltétlen készség. Ha az ő politikai mentalitásuk döntene el a magyar egység kérdését, akkor tudom, hogy huszonegy óra alatt megvolna ez az egység. De a politikai egység vágya átöleli az egész nemzetet. A kormány sziklaszilárdan megy a maga útján. Megteremti az egység lélektani pillanatát. Másfél hónap alatt annyit cselekedett, mint amennyit más kormányok másfél év alatt nem produkálnak.

A miniszter végül megköszönte a felvidékiek bajtársi összetartását és a mindenenron megvalósítandó magyar egység éltetésével fejeste be beszédét.

Légoltalom vigyázz!

Az egyre fokozódó berepülések és levetélmadások során mind sürrabben hangzik el a fenti parancs napsütéses májusi délelőttökön vagy csillagfényes éjzekakön. Így a közelmúlt tapasztalataival kibővitve ismételtlen felhívjuk a város lakosságát tennivalóira. Ezeknek a dolgoknak ismét elgetése és főképp gyakorlgatása sohase elegendő.

Vagyonunk és életünk megmentéséhez bizonyos eszközökre van szükség. A határos légoltalmi tevékenység alapja a keilő felszerelés. A közeljövöben meginduló általános ellenőrzésre való tekintettel emlékeztetünk mindenkit a rendelkezekben előirt szükséges felszerelésekre. Első a padlástér felszerelés, amely áll minden egyes ház padlásán: 100 liter vésztároló egy vagy több edényből, 2 vederből, kb. fél m³ homokból és két lapátból. A padlások megfelelő lomtalanításáról nem is kell szólnunk. A lakásban szobánkint a homokos zsakót helyezük el.

Az óvóhely pincében a házcsoportoknál azok kijelölt gyülekező helyein vannak 3-4 házankint egy vederfecskendő, két-két veder, létra, fejsze, szikracsapó; s ha kell tűzhorog. Ugyancsak az óvóhelyen s a fenti gyülekező helyen van a mentőláda vagy mentőtáska

Térjünk vissza Szécsénybe, és elmondom, hogy én hogyan tanúskodtam Schwarz bácsi ellen a bíróságon... Mert ilyen is megesett. Szécsényben két papírkereskedő volt: Schwarz és Madarász. Schwarzék tehetősebbek voltak, ők nyomdát is

Freisinger nagymama (Róth Adolfné), 1940.

működtettek, mi mindig Schwarzéknál vásároltunk, mert Engel nagyszüleim szomszédai voltak, a két család szorosabb barátságban állt, Évivel meg különösen jóban voltam... szóval egészen addig Schwarzék megbízható vevőinek számítottunk, míg rá nem kaptunk Madarász bácsi ajándék-rajzaira. Ha meglátott bennünket, valamelyik gyereket, adott nekünk egy rajzot. Mi meg egyre gyakrabban tértünk be hozzá, füzetért, ezért-azért, és Schwarz bácsi, aki a többi kereskedőhöz hasonlóan, ha nem jött vevő, kint állt az ajtóban, észrevette, hogy Madarászhoz járunk. Megkérdezte, miért. Megmondtuk, hogy Madarász bácsi rajzol nekünk, mire Schwarz feljelentette Madarászt, hogy tisztességtelen kereskedői versenyt folytat. De mindez úgy derült ki, és úgy lettem én koronatanú, hogy egyszer ebéd közben megjelent nálunk a hajdú, és az én nevemre hozott idézést a járásbíróságra. Amin a szüleim persze megdöbbenek, én meg elmeséltem a rajzok és Schwarz bácsi faggatásának történetét. Apám felháborodott, milyen dolog, hogy az egyik zsidó feljelenti a másik zsidót, s még egy gyereket is belekavarnak. Édesanyám kijelentette, hogy én csakis Schwarzék mellett tanúskodhatok. Apám meg letorkolta: „ilyen nincs, Baby azt mondja, amit akar, ami igaz, de az egész ostobaságról megvan a véleményem!” A megadott időben édesapám elkísért a járásbíróságra, ott elő kellett adnom a történetet, aztán a bíró megkérdezte: „A Madarász bácsi akkor is rajzolt volna, ha nem ott vásároltok?” Mire én mondtam, hogy igen. Aztán a bíró folytatta: „Mondd, kislányom, valaki betanított arra, hogy mit beszéljél itt?” Erre felháborodtam, hogy tudok én magamtól beszélni, nem kell tanítani. Az ügyet lezárták, Schwarz elvesztette a pert, de a barátság megmaradt, még Pista is náluk tanult.

A lerombolt szécsényi zsinagóga

Szécsényben mindenki ismert mindenkit, mindenki vigyázott mindenkire, és mindenki mindent tudott a másiktól, olyasmit is, amit nem kellett volna... Nem mehettem el úgy a nagymamáék háza előtt, hogy nem megyek be, mert azt öt perc múlva megtudták volna, és megkérdezik, miért nem mentem be... De betérni a nagymamáékhoz nem volt nagy áldozat. Úgy kényeztettek, ahogy csak tudtak. S lehet-e egy gyereket – ha igazán szeretik, és az ajándékokkal, kedveskedésekkel nem csak valamit kompenzálni akar a felnőtt – szóval lehet-e egy

gyereket túlkényeztetni? Azt hiszem, nem. Még a zsidó elemibe jártam, és délelőtt is meg délután is volt tanítás, de ebédelni hazamentünk. Délben beadtam a táskámat a nagymamáékhoz, ők közelebb laktak az iskolához, nem kellett hazáig, fölfelé cipelni a holmimat. Ebéd után aztán felkaptam náluk, és szaladtam vissza a délutáni tanításra. Egyszer a nagymamáék csokoládét tettek a táskámba, csak az iskolában vettem észre, s persze rögtön elosztottuk a „bandában”, a két fiú osztálytársammal. Másnap megismétlődött a csokoládécsempészet, s aztán

már vártuk is. A nagymamáék nevetve nézték az ablakból, ahogy az utcán nyitottam a táskámat és három részre daraboltuk az immár biztosnak ígérkező csokoládét. Egy alkalommal a nagybátyám téglát rakott délben a táskámba. A szokásos módon loholva felkaptam; éreztem, hogy valami rendkívülit találok, örült diadalmasan vittem és nyitottam – persze a téglá mellett ott volt azért a csokoládé is.

Amikor délben hazamentem az iskolából, a kocsmánkban, a téglalap alakú családi asztalnál ebédeltem, pontosabban pizmogtam. A legkeserűbb gyerekkori emlékem, hogy noszogatnak, egyek, egyek még. Nem voltam válogatós, csak sokkal kevesebbet ettem, mint amennyit jónak gondoltak otthon, s ezért állandó cirkuszok voltak. Ültem

Ulmer Endre

tehát egyszer bánatosan az ebéd előtt, és Kulhanek bácsi, aki a járásbírósgon dolgozott, s déltájban be-bejött egy fröccsre, pontosan úgy nézett ki, mint a kártya jolly joker-figurája – ő persze a tisztviselők asztalánál ült –, figyelt engem, mennyire szenvedek, és milyen reménytelenül szemezek az enivalóval, és már nem tudom, melyikünk lehetett a kezdeményező, mindenesetre Kulhanek bácsi rám kacsintott, én gyorsan átvittem hozzá a tányéromat, ő egy-kettőre megette az ételt, visszaadta az üres tányért, s mindenki elégedett volt, a szüleim is, hogy végre egyszer rendesen ebédeltem. A jelenet másnap megismétlődött, s a következő nap is. Eleinte felhőtlen volt az öröm, hogy megjött az étvágyam, de azért gyanús lett a nagy változás, és

Ulmer fiúk, 1929.

Gömöri Henrik és felesége, 1940.

az ajtórés mögül kifigyelték, hogyan fogyasztom el az ebédemet. Másnap, mikor megjöttem az iskolából és leültem az ebédhez, a szomszédos asztalnál már ott volt „készenlétben” Kulhanek bácsi is. Megkaptam a tele tányéromat – és Kulhanek bácsi elé ezzel egy időben egy másik, pontosan ugyanolyan tányér étel került.

Kóser étkezés volt nálunk, de nem ortodox, és a kocsmá vendéglői része csak olyan alkalmakkor működött, ha valamilyen rendezvényre vagy

baráti összejövetelre került sor. Anyám kiváló gazdaasszony hírében állt, s amikor a zsidókkal szembeni megszorítások egyre keményebbek lettek, többen javasolták, hogy menjünk Amerikába, a szüleim ott virágzó vendéglőt üzemeltethetnének. De ők ezen csak mosolyogtak. Biztos vagyok benne, hogy nálunk senki nem gondolt kivándorlásra, mert ez volt az otthonunk, a hazánk... Nógrád volt ez a haza, s én ma is úgy olvasok Mikszáthot, mintha az anyám ölébe telepednék, és hallgatnám a meséjét. Apám könyvkötészetet és könyvkereskedést tanult Losoncon – a család egyik fele ott élt –, s amikor

Gömöri Henrikné Péter fiával, 1943.
(Nem tértek vissza Auschwitzból)

Losonci Hírlap

Előfizetési ár:

Egy évre 12 P. Félévre 6 P. Egyes szám 24 f.

Külföldön a fenti árak megfelelő valuta.

Megjelenik minden vasárnap.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Rákóczi u. 33. sz., ahová az előfizetés és hirdetés díj küldendő

Telefon szám: 155.

Lapzárás péntek délben. Beküldött kéziratot vissza nem adjuk

Virágvasárnaptól-húsvétig.

Ólálá-
dással
zatosar-
je-
deimét
dító ha-
ba-
ditani
mai im-
csalód-
amikor
e a
hogy a
felé a
gadja,
belül r-
a beto-
Istenim
tegye.

Nyilvánvaló bizonyosságát adja ezzel annak, hogy Ő elsősorban a Sátán, a

bűn ur-
igen ko-
mert c-
sirató
szabad-
Vi-
belesöt-
sötét á-
gonosz-
reszifár-
ártatlan-
hogy e-
rozásáv-
megaka-
— fesz-
Nagypé-
el kell

Ő megmondta világosan előre: „a templomot lebonthatják, de harmadnapra újból felépíti azt Isten örökkévaló akaratára.” S az ígéretnek be is kellett teljesedni.

Virágvasárnaptól húsvétig világtörténelmi események zsúfolódtak össze. Ezt a hét napot Nagypéntek, a golgotai kereszti foglalkozás egyes keretbe. Ez pedig azt jelenti, hogy min-

Sztójay Döme

miniszterelnök az egész kor-

tézt a nemzethez, amelyben

bejelenti azt, hogy a nemzet érdekében halaszthatatlanul fontos és sürgős reformokat haladéktalanul végre fogja hajlani.

Egyike ezeknek a legidősebb feladatoknak a zsidókérdés végleges megoldása, hogy a nemzeti élet egész területén a ke-

uteme is mar a közeljövőben fokozódni fog.

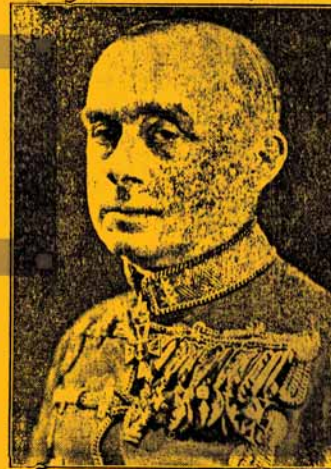
Külpolitikai vonatkozásban

tettek a következőkben foglalhatjuk össze.

Mindazok, akik az 1941. évi 15. törvénycikk értelmében zsidóknak tekinthetők, április 5-től kezdve 6 éves koron túl ruházatukon feltűnő helyen sárga csillagot tartoznak viselni. Zsidó családok május hó 1-től kezdve keresztény alkalmazottakat nem tarthatnak, kötelesek azoknak a jelzett időpontig

Az új kormány első intézkedései.

A Sztójay kormány első intézkedései: a szociáldemokrata párt, a független kisgazdapárt és a parasztszövetség feloszlata, valamint a többi alapvető rendeletek messzemenően bizonyítják, hogy a magyar jobboldali po-

urópai civilizációt megsemmisíteni akaró bolsevezett hatalmakkal szemben, ezt a fegyverbarát-mesak a közös érdek, hanem nemzetünk léte

elnök kormányában helyet foglaló miniszterek acélos energiája, a nemzet érdekében vállalt tisztosíték abban a tekintetben, hogy a meghírtot meg is fogják valósítani...

gy ez a kormánynyilatkozat az osztatlanul egy visszhangra fog találni és az egész nemzet elhatározások útjára lépő kormány mögött.

felmondani. Az ügyvédi kamarákból a zsidókat május hó 1-ig törölni kell. Tehát a jelzett időpontot túl zsidó ügyvédek gyakorlatot nem folytathatnak.

A kormány a következő baloldali lapoknak működését szüntette be: Nép-

beli vizsgálatot légiriadó vagy más elháríthatatlan esemény félbeszakítja, az írásbeli dolgozatot az addig elvégzett munka alapján kell az adott körülmények méltányos figyelembevételével elbírálni. A megszakított írásbeli vizsgálatot folytatni vagy újrazekedni nem szabad. Ha a kitűzött írásbeli vizsgálat az említett események miatt nem volt megkezdhető vagy olyan időpontban szakadt félbe, hogy addig a vizsgázók érdemleges munkát nem végezhettek, a vizsgázókat az illető tárgyból — esetleg rögtönzött rövid írásbeli tételek feladásával is, — a szóbeli vizsgálaton kell behatóbban megvizsgálni.

A szóbeli vizsgálatot is lehetőleg kora reggeli időpontban kell kezdeni és a sötétség beállta előtt kell befejezni. Ha rendkívüli körülmények szükségessé teszik, az elnök a szóbeli vizsgálatnak az irányadó szabályokban megállapított időtartamát megrövidítheti és a vizsgázók számát mérsékelten felemelheti.

A vizsgálaton mellőzni kell annak az anyagnak a kérdezését, amelynek elvégzésére az iskolai év korábbi befejezre miatt sor már nem kerülhetett. Az a tanuló, aki a rendkívüli viszonyok miatt a már kitűzött vizsgálaton megjelenni nem tudott, a tankerületi főigazgatótól, vagy az egyházi hatóságtól új vizsgánap kitűzését kérheti. A rendelet intézkedik még arról, hogy a jövő iskolai évre szóló beiratkozásokat az iskolai év elején kell megtartani.

Máté Passió.

A Losonci Középiskolás Evangélikus Diákszövetség virágvasárnap délután 5 órai kezdettel előadta az evangélikus templomban Máté Passióját, Jézus Krisztus szenvedéstörténetét. A templomban megjelent hívek és érdeklődők nagy lelki áhítattal hallgatták végig a szenvedéstörténetet, annak egyes

Ungár Alfréd és családja, 1938.

az első világháború meg Trianon után Losoncot Szlovákiához csatolták, a város vezetői jó állást ajánlottak apámnak, de ő nem maradt. Akkor

került Pestre Rózsavölgyiekhez. Egyébként később sem volt hajlandó Losoncra látogatni. Anyámmal mi át-átjártunk és a rokonok is jöttek, de apám kijelentette, hogy ő Magyarországra nem megy útlevéllal...

Amikor '38-ban a Felvidéket visszacsatolták, nagyon örültünk, igazságosnak

Az Ungár házaspár üzletük bejárata előtt, 1940.

tartottuk ezt a döntést. Az egész család felpakolt hát, mentünk boldogan a család Losoncon élő tagjaihoz látogatóba – és legnagyobb megdöbbenésünkre hallottuk tőlük, hogy ők nem örülnek maradéktalanul a visszacsatolásnak. Lassacskán értettük meg, hogy az immár Magyarországhoz tartozó Losoncon azok a zsidótörvények érvényesek, amelyekhez hasonló sem volt a demokratikus Csehszlovákiában. A

nagybátyámék gyerekei egyetemre jártak, Gyuri unokatestvérem – már említettem őt – mint rendkívüli tehetség svájci ösztöndíjat kapott; de mi lesz eztán? Ültünk az asztalnál, és újra tudomásul kellett vennünk, hogy ez a hitleri birodalom.

Ungár Kató és testvére, Tibor (a családból egyedül Kató maradt életben), 1936.

Nem hangsúlyozhatom eléggé, hogy nekem többszörösen is szerencsém volt. S nemcsak azért, mert a nagyon kevesek között túléltem a holocaustot, hanem azért is, mert viszonylag – de ezt a szót sem árt megismételni: viszonylag – kevesebb gyógyíthatatlan és menthetetlenül torzító sérüléssel éltem túl. Az otthon kapott szabadság, a nyíltság lehetősége, sőt követelménye, s emellett az a biztonságérzet, amelyet a szüleimnek, a nagyszüleimnek, a körülöttünk élőknek köszönhetek, segítettek abban, hogy ne rémülődzzek egy igazoltatáskor, ne alázkodjam meg egy nyilas előtt, hogy vagányságokat kövessék el. De mondtam már: mindenekelőtt azért maradhattam életben, mert Budapesten voltam. És a fővárosban találkoztam olyan emberekkel is, akik nem voltak a nyilasok cinkosai, s inkább volt lehetőségük, hogy védelmező gesztusaik legyenek, hogy így-úgy kifejezzék együttérzésüket. Vagy legalább a megütközésüket a zsidóüldözések láttán. Amikor kötelező lett a sárga csillag viselése, pontosabban a legelső napon, hogy sárga csillaggal léptem ki a házból, egy pár, talán házaspár ment éppen előttem, és hevesen vitatkoztak – nyilván a zsidók megkülön-

Ungár Emilné és férje...

böztetéséről, mert az asszony rám nézett, és azt kérdezte a férfitől: „és talán ő is síbolt?” Másik alkalommal a 6-os villamoson utaztam a Rudolf tér – ma Járszai Mari tér – felé, a ballonkabátomon persze a kötelező sárga csillag, de amikor felszálltak a nyilasok és elkezdték leszedni a zsidókat, s láttam, teherautóra terelik őket, hátra-

vettem a kabátomat, és ültem tovább. A szemben lévő üléseken két nő feszülten figyelt, amikor aztán a nyilasok leszálltak, és a szerelvény elindult, megkönnyebbülten azt mondták: hál' Istennek! Szóval nekem ilyen élményeim is voltak, nemcsak az aljas-ságot, az önkéntes feljelentéseket, a zsidó vagyonok elrablását láttam.

Szécsény zsidó származású lakóinak demográfiai adatai nyilván sok mindenben hasonlóak az ország más vidékein éltekéhez, a kezdet kezdetén azonban akad egy meghatározó mozzanat:

I. Lipót császár 1693. évi rendelete, amolyan zsidótörvényféle már, mert ez megszabja, hogy a bányavárosoktól mintegy ötven kilométeres körzetben nem telepedhetnek le zsidók, és egyben megvonta iparúzési jogukat is. Nógrád vármegyének több mint a felére terjedt ki a tilalom, így a rendeletet követő első összeírásból, ez 1725-ben volt, tudjuk, hogy a legnépesebb zsidó közösség, 9 ember, éppen Szécsényben élt. Ide menekültek. Ez a hely már kívül esett a császár tiltotta körzeten. Két esztendővel később már 11 zsidó családot, tehát 11 családfőt

írtak össze. Ser- és pálinkafőző, kereskedő, posztókészítő, kocsmabérlő – ilyesmivel foglalkozhattak. A 18. század közepén Szécsény zsidó lakóinak száma még mindig csak 19, viszont Balassagyarmaté ugrásszerűen megnő. Döntő változást mutat II.

Ungár Emil (Nem tértek vissza Auschwitzból)

Losonci Hírlap

Előfizetési ár:

Egy évre 12 P. Félévre 6 P. Egyes szám 24 f.

Megjelenik minden vasárnap.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Rákóczi u. 33. sz., ahová az előfizetés és hirdetés díj küldendő
Telefon szám: 155.

Lapzárás péntek délelőtt. Beküldött kéziratot vissza nem adjuk

A reformok útján.

A zsidókérdés megoldása gyors ütemben folyik. Az új kormány, amely a reformpolitika megalkuvást nem tűrő eszméit írta zászlajára, egymásután bocsátja ki azokat a rendeleteket, amelyeknek célja a magyar nemzeti élet megtisztítása minden idegen elemtől és a nemzeti élet egész vonalán történő, régóta esedékes átállítás. Szinte alig tudunk lépést tartani az eseményekkel.

A jelek szerint a magyar-

várás keleti passzivitásának. A magyarság, mint történelme folyamán annyiszor, ismét Nyugat védőpaizsa és a nyugati civilizáció bástyája. Vállaltuk a harc végső következményeit nagy szövetségünk oldalán és felelevenítjük a régi katonai erényeket.

A Kolomea és Stanislau felől érkező magyar hadijelentések ezt a növekvő harci szellemét sugározzák.

A belpolitikai életben is hatalmas változások történnek. A Kállay-kormány is napirendre tűzte a zsidókérdést, de megoldani nem tudta, vagy nem akarta. Március 19-e óta ezen a téren is óriási változás történt. Lefoglalták a zsidó va-

ozásokkal járó összeget. A ma-

gy átalakulás yik.

ndor a tőle meggesztussal nyult k és a rangok újához is. Hozzá bizonyára éppen nentes bátorságsadalmi kérdésünk csak vissza, kisebbségi élelyen sokat jelentesszeforrasztó ha-

tása volt ennek a megszólításnak: Magyar Testvér!

A magyar társadalmi rétegek egységesítésének feladatát is ettől a kormánytól várjuk.

Nehéz idők ezek, de a jobb sorsáért küzdő magyarság számára mégis óriási lehetőségekkel teljesekek.

A magyar tömegek bizalommal várják az eljövendő idők eseményeit, mert egyre nyilvánvalóbb, hogy a reformok során eljutunk a magyar népi érdekek egyetemes, hosszú időre szóló megoldásáig.

„Szolnok” rádiófigyelmeztetés után mulva érhetnek az ellenséges gépek Miskolcra.

II.

Ha elh
a „vigyázz Szolnok”

Amikor a nagyközönség „Szolnok”-ot hall, akkor a gép megmagasságában haladnak és szerinti átlagssebességet feltételezve a költől 35 reptől percre vannak 1 perc múlva elérkezett a rádó bmondásra kerülő „Légvieszköte” helyzet, melyről a nagy az összes utcai lámpák kialvása is tudomást szerezhet. Ilyenk már lassan, kényelmesen készülő végre 34 perc tengersok idő.

A „Vigyázz Szolnok” rádó bmondása után 16 perc múlva következik a „Vigyázz Miskolc” bmondása is. Ugyanekkor a légvédelmi központ is elrendeli a riasztást, mire a szirénák elüvöltönek és mindenki köteles az

a téren is óriási változás történt. Lefoglalták a zsidó vagyónát, zár alá vették a zsidó üzleteket, gátat emeltek a továbbbi terjeszkedésük ellen és a nemzeti élet minden szektorát megtisztították a zsidó és a zsidókkal cimboráló Aladárok uralmától.

Megváltozik a magyar tár-

telő helyett „Zavaró repülés...” rádó bmondása hallható és az üvöltözö hangú szirénázás elmarad. A gépek 16 perc múltával lesznek Miskolc fölött.

Ez fontos körülmény, mert 1, 2, vagy legrosszabb esetben 3 gép miatt

Hat miskolci különleges eset

1. Különleges eset: Miskolc zavaró repülés alatt áll (azaz 1, 2, vagy legfeljebb 3 darab gép fenyegeti) és egyszer csak az itteni légvédelmi tüzérség tüzeln kezd.

Helytelen következtetés: biztosan elfelejtettek riasztani és már itt is vannak a gépek.

Való helyzet: a légvédelmi tüzérség működése független a légórtalmi figyelmeztetőktől. Ők akkor lönek, mikor a hatóas tüzkörletükben felbukkan az ellenséges repülőgép.

2. Különleges eset: Miskolc zavaró repülés alatt áll, gépzúgást hallani Miskolc felett, de a tüzérség hallgat. Helytelen következtetés: mért nem veszi észre, mért nem lövi a tüzérség a gépet, hiszen jól hallható.

Való helyzet: a gépet jól hallani még nem okvetlen jelenti azt, hogy azt jól is lehet löni tudni. A hang után való tájékozódás az emberi fül alapján nagyon csálóka dolog. Bizuk magunkat nyugodtan a „légvédelmi tüzérség” szerezreire.

3. Különleges eset: Miskolc zavaró repülés alatt áll, a tüzérség működésbe lép és hirtelen megszólalnak a szirénák.

Következtetés: na tessék haludniak a figyelők, bizodörgésekre kapnak észhez zet: a riasztás nem arra 3 darab gépre történt, a város fölött tartózkodó gépi tűz alatt állanak, ha, vagy ennél több gépre, 16 perc múlva lesznek felett, — ha közben kisse rodnak. (Folyt. köv.)

Megfelelő munkakörbe
kell állítani a katonai
szolgálatból visszatérő

Kertész Imre és felesége, unokaöccsükkel Schwarz Lászlóval.
(A Kertész családból senki sem maradt életben)

József népszámlálása: csak Szécsényben 389 zsidó él ekkor. Nem akarok itt elsorolni minden számot, amit persze én is könyvekben, levéltári kiadványokban olvastam, de a magyar történelem, gondolkodás-

mindig csaknem ötszázan voltak. Az 1941-es népszámláláskor kétszáznyolcvan. Miért? Erre nem nehéz válaszolni. Magyarország 20. századi történelmében nem a német megszállással

és együttélés-történet néhány sorsdöntő eseményének ismerete nélkül végképp nem érthető, miért és hogyan történhetett a vidéki zsidóság 20. század közepi szinte teljes megsemmisítése. Az 1840. évi szabadelvűbb törvény sokkal nagyobb mozgásteret, szabadabb letelepedést és iparág választást biztosított a zsidóknak, sőt a városokban lehetségessé vált az ingatlanszerzés is. A forradalom és szabadságharc idején ismét Szécsényben volt a legnépesebb zsidó közösség – 428 fő –, és persze az egész megyében a századfordulóra jócskán megnőtt a lélekszám. Csak összehasonlításként: 1900-ban Losoncon, Balassagyarmaton és Salgótarjánban sokkal több zsidó élt már, mint Szécsényben – a nagyobb települések több tanulási lehetőséget, jobb és változatosabb megélhetési módot kínáltak –, de még

kezdődik a zsidók üldözése. A kiszorítás fokozatos volt. De úgy gondolom, az adatokat megismerve, a szüleinktől meg a nagyszüleinktől hallottakat rendezgetve, s mindenekelőtt a saját élményeinkkel újra meg újra szembesülve ügyelnünk kell arra, hogy különbséget tegyünk megaláztatás és megaláztatás között, tehát hogy ne beszéljünk „megsemmisítés”-ről, amikor mondjuk a numerus clausus-ról szólunk, de ugyanakkor világosan lássuk és láttassuk, hogy a korlátozott kirekesztés sem tolerálható. Az előítéletek iszonyatos gerjesztése kellett ahhoz, hogy a több százezer vidéki, és a helyi nem zsidó

lakossággal együtt élő, velük dolgozó és ünneplő, kereskedő és tanuló zsidókat néhány hét alatt ki lehessen ragadni lakóhelyükről, meg lehessen fosztani őket nemcsak megszokott környezetüktől, de éppen az együttéléstől is, gettókba, vagonokba lehessen zárni öreget és kicsi gyereket, s hogy végül iparilag szervezeten megöljék őket. És szinte soha nem beszélünk azokról a hívó keresztényekről vagy felekezeten kívüliekről, akiket már a zsidótörvények

Kertész Bandi és Haas Baby, 1940.

is szörnyű erkölcsi helyzetbe hozták. A '38-as diszkriminációs törvény után a zsidó és nem zsidó szomszédok közötti barátságos viszonynak vége lett. A zsidó hivatalnokokat elbocsátották, a boltokat fokozatosan kisajátították – hogyan érezhetett és hogyan viselkedhetett ilyen körülmények között a jó érzésű keresztény? Többé nem lehetett úgy tenni, mintha semmi sem történne. És ha az egyszerű, normális, hétköznapi rokonszenvre, barátságosságra nincs mód, mert a természetes már nem természetes, mert megállni és megkérdezni a zsidó szomszédjától, hogy mi lesz az ebéd, vagy hogy mikor jön látogatóba a fővárosban tanuló

csemete – tehát ha a legelemibb, az udvariasságot alig meghaladó kapcsolat őrzésének kísérlete is hősiességgé, szolidaritási demonstrációvá válik, akkor is nagy baj van. Nagyon nagy baj. A fenyegetettség, a megkülönböztetés, a zsidókat sújtó rendeletek pedig egyre súlyosbodtak. 1940-ben letartóztattak és internálótáborba hurcoltak szakembereket és üzletembereket – édesapámat is –, mert úgymond Szécsényi keresztény

Gömöri Henrikné Péter fiával, 1943.
(Nem tértek vissza Auschwitzból)

lakosainak versenytársai voltak. Legelőbb őket küldték aztán az orosz frontra. '41-ben kezdték behívni munkaszolgálatra a zsidó fiatalokat. A német megszállásig mintegy száz férfit, és a környékbelieknek is Szécsényben kellett jelentkezni – innen indultak Ukrajnába.

Somogyi Magda mesélte, emlékezésében meg is írta, hogy Sándor nagybátyjának, aki szegény szabó volt, az ügybuzgó hatóság parancsára be kellett szolgáltatnia az egyetlen szabóvasalóját. Ezzel nemcsak őt fosztották meg a soványka kenyérkereseti lehetőségtől, de mindazokat, akik addig vele csináltattak vagy csak javítottak egy nadrágot, ezeknek az embereknek, bármilyen származásúak voltak is, többé nem lehetett normálisan élni. A rendelkezéseket – minden korban – sokféleképpen lehet fogatosítani. A szécsényiek például úgy értesültek a zsidók gyülekezési tilalmáról, hogy a rabbi felesége vezette irodalmi kört felozlatta a hatóság. Ezek iszonyatos és borzasztóan kicsinyes ügyek voltak. Az irodalmi körben a rabbiné zsidó származású magyar költők verseit, prózáját olvasta fel, olykor gyerekek is szavaltak egy-egy Kiss József- vagy Várnai Zseni-verset.

A ránk zúduló, bennünket, zsidókat szorongató rendeletek következménye volt persze az is, hogy még inkább el- és bezárkózóak lettek a családok. Amikor a nyomorúságos körülmények között, valóban a napi betevő falatért is küszködő Kleinék egyetlen tyúkját és a kiscsibéket ellopták egy éjszaka, amikor hallották a tyúk felrebbenő kárálását és a tolvajok neszeit, Klein néni nem engedte kimenni az urát. Féltette és tudta, hogy se a tyúkot nem mentheti meg, se jogorvoslatra nem számíthatnak. A vallásos asszony azt mondta, amit oly fájdalmasan sokszor és sokan mondtak akkoriban: gepőre – áldozat – legyen! Kiengesztelő áldozat a bizonyára haragvó Istennek. Békéltetés, hogy megenyhüljön, könyörületessé legyen a népe iránt.

Tudom, hogy amit el kell, és el akarok mondani – mert apám szavait megfogadva, szeretném, ha mindez megőrződne az utókor számára –, annak jelentős része már nem az én személyes élményem. Azután, hogy Pestre kerültem, a szálak mintha párhuzamosan futnának. És ezek a párhuzamos szálak csak akkor találkoztak újra, akkor lett egyetlen szál, amikor '45-ben Kláriver hazamentünk, vártuk a családunkat, és ők már nem voltak.

Tizenhat évesen költöztem Pestre a nagynénémekhez. Ők a Mária Valéria – a mai Apáczai Cseré János – utcában, az akkori Hungária szállóval szemben laktak. Nekem szokatlanok voltak a távolságok, a szécsényi méretekhez képest messzinek tűnt a Váci utca, ami – ugye – a

Unokatestvéreim: Molnár Lili és Erzsébet
a Duna-parti ház erkélyén, 1944.

közben volt. Sétáltam az elegáns Váci utcában, nézelődtem. A Színházi Életből ismertem a híres színészek fényképeit, a fényképészek nevét – Angelo, Rozgonyi, Laub Juci –, de engem leginkább Székely Aladár képei ragadtak meg, pedig Székelyről nem tudtam, hogy Ady barátja, az írók és művészek leghitelesebb megörökítője volt. Az ő kirakata tetszett legjobban, olyannyira, hogy fogtam magam, felmentem az ötödik emeletre, becsöngettem, és az ajtót nyitó inassal közöltem, hogy állást keresek, és itt szeretnék dolgozni. Az inas szólt a segédnek, a segéd a méltóságos asszonynak... Nem tudtam, milyen képtelenséget csinálok... mintha bemennék egy bankba azzal, hogy mostantól bankár leszek itt... Székely Aladárné szóba állt velem, megkérdezte, hogy jutottam erre az elhatározásra. Megmondtam,

hogy az ő kirakatuk tetszett legjobban, s mert volt humorérzéke, bekiabált a fiának: Laci, gyere ki! Újra elmondtam, miért jöttem, ők pedig úgy döntöttek, odavesznek egy hónapra fizetés nélkül, a többi majd elvállik.

Két évig dolgoztam náluk, és sokat tanultam. Székelyék azonban keveset fizettek. Nekem viszont számított a pénz, mert apámtól akkor már elvették a kocsmát. Meghallottam, hogy Hatschek és Farkasnál laboránst vesznek fel, s ott többet is fizetnek. A laborvezető elutasított, mondván, hogy csak férfiakat alkalmaznak, de én meg azt találtam mondani, hogy elnézést kérek, azt hittem, ez fotólaboratórium. Erre nevetve behívott. Az egyhetes próbaidő után ott tartottak. Megírtam haza, hogy hol dolgozom és mennyi a fizetésem, mire összeült a család, és úgy döntöttek, apámnak Pestre kell jönni, hogy megnézzze, mi történt, hogy annyit keresek, mint egy cégvezető. Apám bejött

Eredményes küzdelem a fekete piac ellen.

Vettük a következő sorokat:

A Losonci Hírlap már két ízben is foglalkozott városunk tejjelállításával, ezt bizonyára azért tette, hogy városunk tejjelállításait védelembe vegye. Megragadom az alkalmat s néhány sorban fájékoztatni akarom a város közönségét arról, miként történtek az a hirtelen fordulat, hogy a város közönsége most egyszerre tejjelállításban részesülhet? Az elmúlt napokban felkerestem hivatalában dr. Balázs Károly rend. főtanácsos és dr. Zorkóczy Lajos főszolgabíró urakat és előadtam panaszaimat, egyidejűleg rámutattam arra is, mi okozza városunkban a nagy tejjelhiányt.

A két hivatalvezető úr, akik hivataluk magaslatán állanak, azonnal átlátták a súlyos helyzetet s megígérték, hogy azonnal intézkedni fognak és a fekete piacozókat ellen meg fogják indítani a legszigorúbb intézkedéseket. Ma, hála Istennek, már ott tartunk, hogy városunk súlyos betegit, valamint az aggodat is majdnem minden nap el tudjuk látni tejjel. Mint érdekességet meg kell említenem a közönség előtt azokat a kijelentéseket, melyeket a súlyos betegek és aggodtak, amikor a fejadagjaikat haza vihették a kis kannáikban. Isten áldását kérték azokra az urakra, akik lehetővé tették azt, hogy naponta megkaphassák tejjüket. Példának állíthatjuk a két nevezett urat, akik gyors és határozott intézkedéssel megoldották a tejjelállítás kérdését, de úgy látom a fekete piacozókat is. Büszke lehet erre a két erélyes hivatalfőnökre s bizhatunk is a jövőben a városunk tejjelállításának fogják tudni törni a fekete piacozókat.

Oszwald Emil
ú. igazgató.

Mezőgazdasági munkások felhasználása.

A nemzet háborús erőfeszítéséből mindenkinek ki kell vennie a részét, hogy a most folyó sorsdöntő küzdelemben győztesen megálljuk helyünket és ezzel országunk jobb jövőjét biztosítsuk. A kormány szilárd elhatározással ennek a nagy célnak szolgálatába állít minden rendelkezésre álló erőt. Ezen a téren fontos rendelkezéseket tartalmaz a mezőgazdaságnak munkásokkal való ellátásáról szóló kormányrendelet, amely 1590/1944. M. E. szám alatt a Budapesti Közlöny április 28-i számában megjelent.

munka-, illetőleg fuvarnapok száma. Az, akit munkateljesítményre előjegyeztek, arra kötelezetté válik.

Aki megfelelő számú munka-, illetőleg fuvarnapot nem teljesít, elveszti az élelmiszerjegyekre való jogosultságát. A kötelezettség előjegyzése a népmozgalmi nyilvántartó, illetőleg a községi előjárásúg útján fog történni, a munka-, illetőleg fuvarkötelezettség teljesítését pedig munkásigazolványok útján fogják ellenőrizni.

A kötelező munkateljesítés előjegyzetése mellett továbbra is elrendelhető marad a honvédelmi szolgálattások (honvédelmi munka) igénybevétele.

A rendelet a mezőgazdasági foglalkozású munkavállalóknak megtiltja, hogy előzetes hozzájárulás nélkül más foglalkozási körben nem alkalmi munkát vállalhassanak. Az a munkaadó, aki a tilalom ellenére nem mezőgazdasági munkakörben (pl. iparban, kereskedelemben, stb.) elfogadott mezőgazdasági munkavállalót hivatalos figyelemztetés ellenére továbbra is foglalkoztat, 6 hónapig terjedhető elzárással és 8000 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

E nagyfontosságú rendelkezések célja az, hogy a teljesen ki nem használ, vagy más oknál fogva eddig rejtve maradt munkások a megkívánható mértékig a mezőgazdaság szolgálatába állíttassanak, hogy a mezőgazdaságtól nagyszámú munkásokat pótolni lehessen május elsején lépett.

Irsuk a csere

Tapasztalatok s a mezőgazdasági évi lesz. Eppen az idén különös gondot kell fordítani, hogy a gazdasági kötelezettségük álló törvényes rendelkezésben eleget tesznek, felhívják a gazdákat, hogy a teljes erejükkel a minden módon irsuk, veszedelmes kártevő a cserebogár gyűjtésében a leghatásos gár mereven kapaszkodjon és a hajlásokon. A tény elpusztításával jár három éven át a pusztító munkáját és ezzel felbecsülhetetlenül szolgálhat a mezőgazdaságnak.

A begyűjtött bogarakat forró vízzel öljük meg és márgás föld, vagy féligérett trágya hozzáadásával trágyákba vagy...

Ki a h... és h...

A zsidókrakkal és a kiban tájékozatlan a kérdésben, jelenlegi háborúárvái alatt. Illetőleg a követő A jelenlegi háborúárvái közül a "hadjárva" meg, akinek a halált halt. Ak: ösvégeit és vegy", illetve vezetés illeti meg halottaknak kell...

könyvben erre vonatkozó bejegyzéssel lehet igazolni. Az anyakönyvi bejegyzésnek a honvédelmi miniszter értesítése alapján van helye. Akinek ilyen igazolás nincs, az legfeljebb honvédelmi ösvegyének vagy honvédelmi árvának minősülhet és azt a zsidórendeletekben megállapított kivételezett helyzet nem illetheti meg, tehát például a sárga csillag viselésére köteles és a vagyoni bejelentést is megtenni tartozik.

A honvédelmi miniszter által kiadott mentesítési kizárólag a mentesítettek a honvédségen belül elfoglalt helyzetét szabályozza, tehát csak azt

A zsidók részére kijelölt városrészek.

I. körzet:

Varga u., Kis u., Zsák u., Temető u., 2, 4, 6. szám, Torna u., Malom utcának a Rét u. sarkáig terjedő része, Telep u. (malom kolónia), Kisvarga utcának a Rét utcáig érjedő része, Rét utca bal oldala.

II. Körzet:

Toldi M. u., kivéve a Baptista ima-

HIREK

Áthelyezés. A m. kir. belügyminiszter dr. Balázs Károly rendőrfőtanácsost Kecskemétre, Keresztes Andor rendőrfőtanácsost Losoncra helyezte át vezetői minőségben.

Házasság. Deil Irén Mausi és ifj. Eleőd Zoltán Solt április 29-én Budapesten házasságot kötöttek. Minden külön értesítés helyett.

A Karitászi Temetkezési Biztosító Egyesület f. hó 7-re, azaz mára hirdetett közgyűlése az általános gyűléstilalom miatt elmarad. Elnökség. Ujabb adományok a losonci bombakárosultak javára. Miklós Sándorné 50 P. Földcsere Biztosító Intézet tisztviselői 55 P. Herzog Imre 200 P. Máthé Lőrinc gyárigazgató 50 P. Holtschuhner Kunó gyárigazgató 50 P. Engel István 20 P. Polgári Iskolai tanári kara 100 P. Az adományokért a segélybizottság ezúton mond hálás köszönetet.

Halálhírek. okányi Szilágy Lajos a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű r. t. főtisztviselője április hó 27-án, életének 65-ik évében elhalt. Temetése április hó 30-án, délután 1/4 4 órakor volt a farkasréti temető halottasházából, az ág. ev. egyház szereltartása szerint. — Szopkó Jenő iparostársunk f. hó 4-én hosszas szenvedés után elhalt. Temetése f. hó 6-án d. u. 4 órakor ment végbe a róm. kat. egyház gyászszertartása szerint általános részvét mellett.

Félhat a trafikok új zárójára. A pénzügyminiszter rendelettel szabályozta a kizárólagos dohányárudak zárójárát. A rendelet szerint a kizárólagos dohányárudok üzletüket mind a törvényhatóság, mind a megyei városokban, kis- és nagyközségekben este fél...

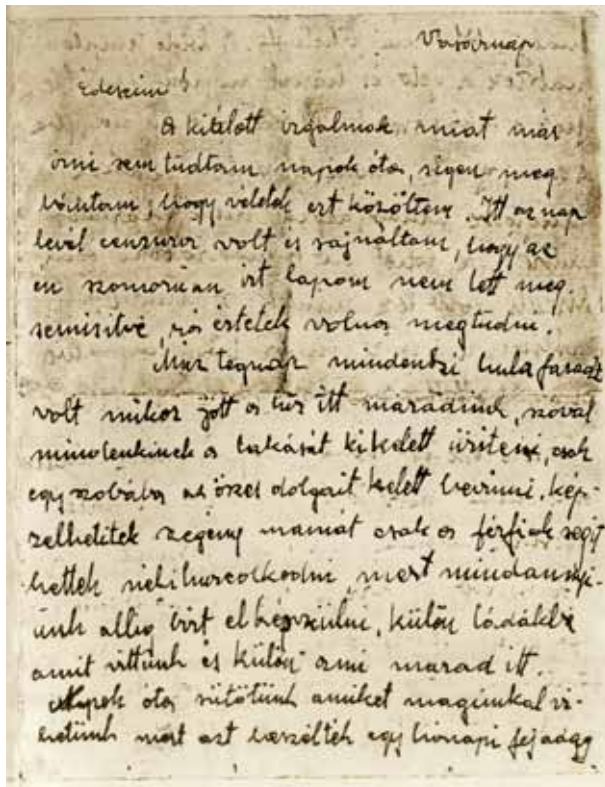
Szept. 30-ig minden zsidó értelmiségi alkalmazottat el kell bocsátani.

A magánvállalatok, utasítás értelmében, kötelesek azonnal elbocsátani zsidó értelmiségi alkalmazottait 50 százalékat. Az 50 százaléka tartozók fele április 30-ig, másik fele pedig május 31-ig köteles végleg elhagyni a vállalatot. A rendelet intézkedik arról is, hogy a zsidó alkalmazottak megmaradó felét szeptember 30-ig ugyancsak el kell bocsátani és ezen az időn túl egy vállalatnak sem lehet zsidó értelmiségi alkalmazottja.

Az elbocsájtott alkalmazottak he-

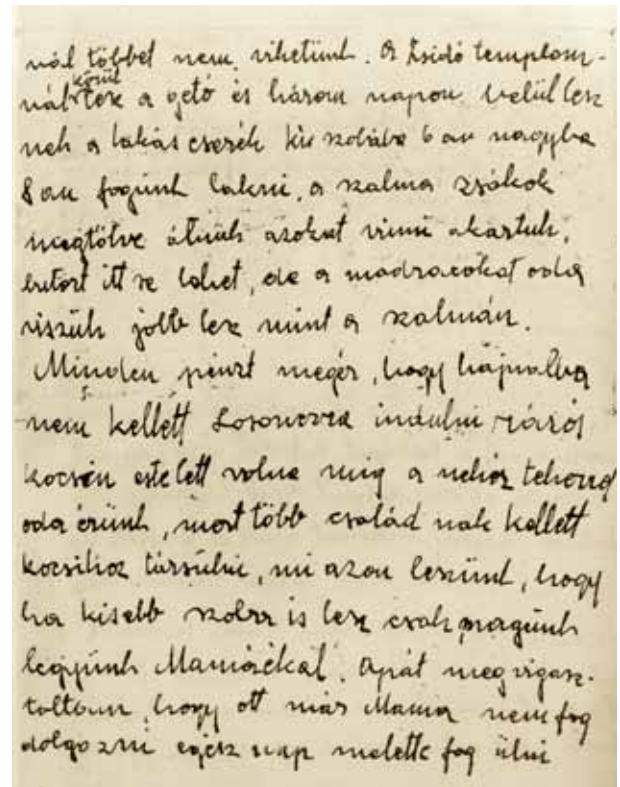
31-ig köteles végleg elhagyni a vállalatot. A rendelet intézkedik arról is, hogy a zsidó alkalmazottak megmaradó felét szeptember 30-ig ugyancsak el kell bocsátani és ezen az időn túl egy

I.

Kelt Szécsényben, 1944. május

II.

a laborba, Riczinger úr megnyugtatta, hogy itt kiváló szakmunkát kell végezni, sokat és kifogástalanul kell dolgozni, és nem tértem rossz útra – barátságban váltak el...

Egyébként később, már a német megszállás idején ebben a fotólaboratóriumban is éreztem az ott dolgozók félreérthetetlen rokonszenvét. Magyarország legnagyobb, legmodernebb fotólaboratóriuma volt ez, s a német haditudósítók egy részét le is foglalták, tehát állandóan voltak ott német katonák. Nekünk, zsidóknak, néhány órára még kijárási engedélyünk volt, s én bementem a laborba – sárga csillaggal. A kollegáim megrökönyödve néztek, senki nem szólt egy szót sem, de félreérthetetlen tekintetük jelezte szolidaritásukat.

A német megszállás után mindenképpen szerettem volna hazajutni, együtt lenni a családommal, de apám – talán előrelátva sorsukat – megtiltotta, hogy útnak induljak. A budapesti bujkálásaim során aztán a legkülönbözőbb helyeken és helyzetekben találtam magam. Nagyon fiatal voltam, tele élni akarással, és azzal a képességgel, hogy megérezzem a körülöttem lévők szándékát. Lehet, hogy gyakran csak beleéreztem, lehet, hogy jobb szándékot sejtettem, reméltem, mint ami valóság volt. Mindenesetre segített átvészelni ezeket a hónapokat. Még a gettóba költözés előtt rokonaimmal rövid ideig az unokanővéremnél laktunk. Az ő lakása a Rudolf tér 1-ben – a mai „Fehér Ház”, illetve képviselői irodaház helyén – volt, s ez csillagos ház lett. Mikor a gettó felszabadult,

Aronyos Babitskám leveleddel laktam öntöz
lehelés, így sehol más nem tudna írni min-
te, bár adnia is jó Istén mindenben igazsá-
gunk. Vagy a ~~szó~~ kiet nem tudjuk miaká-
képpen raját fajtásier? Vagy valami komoly
jó hír? de meggyőztetésnek jó minden
esetre, most sehol se fős két nap amiket
ittünk volna azt faggynak, de annyira
fáradtate ragyunk, hogy az jó is jöbör
a részgönyök is megjötték ma a Kláriról
kösör, hol voltatok együtt, csak leegyetek jöbör
is tartatok együtt, míg mi sem tudjuk kiket
kerülünk in rivális lakások freisznyerős
kel az ő házukra ami ott van, de nem
remélteknek vele, de megpróbáltuk min-
den lakás egy konyhát vezet majd, utolag
megjárom a részleket, mi más megjöttate
ragyunk így is leegyetek azok

III.

1945. január 17-én, vissza szerettünk volna menni a lakásba, de a házban már szovjet katonai parancsnokság működött. Minket végül a szemben lévő épület házmestere fogadott be. Egyik nap döbbenet láttuk, hogy egykori házunk kigyulladt. Miután semmink nem volt, elhatároztam, hogy felmegyek az égő ház ötödik emeletére, hátha találok valami használható holmit. Iszonyatos hideg volt, mínusz 15 fok. Mégis átmentem az égő házba. A rokonaim aggódtak, mert hosszú ideig elmaradtam. Végül egy teniszütővel meg egy Ady-kötettel a hónom alatt kerültem elő. Mondanom sem kell, hogy nem tudtam teniszezni. De hát mi mást hozhattam volna a kifosztott lakásból? Komódot az ötödik emeletről? S csak nagy sokára tudatosodott, hogy nem is egészen igaz a társtalan teniszütő meg a

ért mondták csomagot a lehet feladni, pró-
kára ment a Babitskám, semilyen a miaké-
kettő is megérkezett irjatos aronnyal, a postás
mindenhol megtalál, holnap megjött viola-
lénk a bolniától hol vissza kioldeni, itt az
a nem his terjed el, hogy amiket itt hagyunk el-
örvözik, hat legelőbb a ti dolgaitok legyen
otthon, arra ne legyen gondunk ami nem a miaké-
moral ami maianál van azt lehetőleg írni
kioldatjuk, de táskával nem merjük, mert az
túl volt, fel. fős egy úres táskával ment is nélkül
nyitaki mirum lenne.
Aronyos fáj hogy meg is annyira nyug-
alomok ragyunk miatunk, de nem is gondoltunk
hogy miaképpenünk milyen irgalmas, más reggel
késér adtuknak, ráni sokkaló dolgokat.
Lókerünk iralim mirumfajátokat
kitten-kitten is faggynak hozoz Ilonkos

IV.

könyv, mert az égő házból hoztam ki édesapám levelét és a munkaszolgálatos csoportképet, és anyám levelét, legféltettebb kincseinket...

A fővárosban én nem ugyanazt a teljes kiszolgáltatottságot éreztem, mint ami az otthoniaknak jutott. Szécsény akkori négyezer lakosából háromszáznál több zsidót megöltek – háromszázegy név olvasható ma a temető emléktábláján, és nincsenek feltüntetve Bolgárék vagy Donnerék vagy Rusznyák Rózi. Vidéken nem lehetett elbújni, és még kivételesebbek voltak az olyan emberek, akik rejtegetni mertek zsidókat, vagy akárcsak jelezték, hogy nem vállalják a cinkosságot. Persze mindenütt, így Szécsényben is akadtak ilyenek.

Odeschalchi Eugénie hercegnő szécsényi otthonában, 1980.

A Gross-kastély, 1940.

Lipthay báróné, született Odeschalchi Eugénie hercegnő 1987-ben megjelent emlékiratában érzéletes leírás olvasható a szécsényi kastély ekkori életéről. Eugénie nénit – kívánságára szólítottam így – szerettem és becsültem. Amikor megismertem, nyolcvanéves elmúlt, szellemileg friss és ragyogó humorú.

Lipthayék Romániából költöztek át, még hozzá '44 tavaszán, s az egykori Forgách-kastélyt vették meg, amely addig dr. Gross Jenőé volt, pontosabban Gross keresztény feleségének a nevében szerepelt, s így az emigráló Grossék hivatalosan eladhatták. Ez a kastély lett később a Kubinyi Ferenc Múzeum. A kastély lábánál, ahogy Eugénie néni is írta, „nagy rét terül el, a híres 'Borjúpást'. Ott tartotta Rákóczi

annak idején az országgyűlést. Hatalmas tölgyfa magasodott egykor a rét keleti részén... annak árnyékában verték fel II. Rákóczi Ferenc sátrát”.

Lipthayék tehát megvették a kastélyt. A kor örök tanulsága marad, hogy a történelmet sokféleképpen lehet megélni, merőben különböző arcát szenvedheti vagy élvezheti valaki egyik-másik fordulatnak. A perdöntő talán az, hogy a „megélés” közben tartja-e magát az alapvető emberi normákhoz. Eugénie néni emlékiratából is tudható, hogy egyik fia '42-ben elesett a Donnál, hivatalos értesítés érkezett, hogy hősi halált halt. Úgy érezték, elviselhetetlen, hogy a huszonkét éves fiukat elveszítették „Hitlernek ebben a nyomorult háborújában”, ahogy a hercegnő fogalmazott. '44 végén, a náci uralom alatt az

A Donner család

BRAUN SÁNDOR szabó, BOLGÁR MIKLÓS gyógyszerész, BLUMBERGER ÁRMIN szódás, BLUMBERGER Dezső fakereskedő, CZINK MÓR vendéglős, DONNER KÁLMÁN fakereskedő, ENGEL BERNÁT fűszer- és gyarmatáru kereskedő, FREISINGER GYULA méter- és rövidáru kereskedő, FUCHS ISTVÁN vaskereskedő, FUCHS LÁSZLÓ órás, dr. FERTŐ FERENC bankigazgató, GLASER DEZSŐ fűszer- és gyarmatáru kereskedő, GRÜNBAUM MIKSA gazdálkodó, dr. GUTFREUND EMIL ügyvéd, HAAS ÁRPÁD vendéglős, HAAS FÜLÖP gabonakereskedő, dr. HORPÁCZKI JENŐ ügyvéd, dr. ILLÉS ERNŐ ügyvéd, JAJTELESZ MIKLÓS fűszerkereskedő, JÁSZAI JENŐ pék, dr. KARDOS SÁNDOR orvos, dr. KLEIN SÁNDOR ügyvéd, KLEIN JENŐ pék, KLEIN ARMAND üveges, KLEIN JÓZSEF órás, KERTÉSZ IMRE gabonakereskedő, dr. LÁSZLÓ DÁNIEL orvos, LÁNG MIKLÓS fűszerkereskedő, MADARÁSZ IMRE papír- és írószer kereskedő, MÜLLER SIMON hentes, MÁRKUS IMRE bőrkereskedő, NAGY ÁRPÁD fogtechnikus, PRÁGAI ERNŐ fakereskedő, ROSENBERG HERMAN üveges, RUSZNYÁK BÉLA cipész, SCHPITZ MÁRTON műszerész, STRASSER GYULA fűszer- és gyarmatáru kereskedő, SCHWARCZ NÁNDOR papír-írószer kereskedő, nyomdász, SCHÜCK FERENC rőfös és rövidáru kereskedő, STEINLÓF ILONA kézimunka és előnyomás, STEIN JÓZSEF bádogos, dr. SZENES PÁL ügyvéd, SZABADOS GYULA gazdálkodó, ULMER ERNŐ gabonakereskedő, UNGÁR ALFRÉD rőfös és rövidáru kereskedő, VADÁSZ MÓR fényképész, dr. VIDOR DEZSŐ orvos, dr. WEINER ADOLF állatorvos

A háború után hiába kerestük őket...

arisztokrata házaspár válogatás nélkül fogadta be az üldözötteket, a menekülőket, mindenkit, aki rászorult. A harcok, a bombázások idején, '44 őszén mintegy háromszáz ember kapott náluk hajlékot és meleg levest. De már tavaszi beköltözésükkor is próbáltak segíteni, ahogy és akinek lehetett, holott a kastély emeleti részét a magyar katonaság foglalta le, a nagytermet és néhány szobát raktárnak használták. A család nap nap után látta a munkaszolgálatos zsidókat, ahogy erejükön felül cipekednek. A fiatal báró, Liphay Antal egy reggel beszélt két magakorú munkaszolgálatossal: ajánlkoztak bármilyen kastély körüli munka elvégzésére, csak ne kelljen követ törniük az állomáson. Elmondták, hogy nemrég érettségiztek és orvosi egyetemre szerettek volna menni. A két fiú aztán „vízvezeték-szerelő” lett Liphayéknál. Mindketten túléltek a holocaustot, neves orvosok lettek. Egyikük Schwarcz – ma Szokoli – László Amerikában él, a másik Kulka Frigyes, kiváló mellkas-sebész.

Davidovics Dini és Steinlauf René

Akadtak tehát, akik megőrizték emberségüket, s bizonyos vagyok benne, hogy nehéz volt tudomásul venniük a saját kiszolgáltatottságukat. Mert az is az volt! Látni mások szenvedését, meghurcolását, tehetetlenségre kárhoztatva tőrni, hogy embereket, valahai szomszédokat, ismerősöket hajtanak a deportáló vonatokhoz... Igazságtalanul kevés szó esik az ilyen emberek gyötrelméről, lelki-furdalásáról, a rájuk mért szégyenről...

Somogyi Magda emlékezéséből tudom, hogy a deportálás kezdetén, tehát júniusban már, egy hajnalon riasztották Szécsényben a gettóbelieket, hogy harminc perc alatt készüljenek el,

csomagolják össze, amit magukkal visznek – senki nem tudta, hová. A szállásukat lepecsételték. Az iskola udvarán, kis batyukkal, a szabad ég alatt, zuhogó esőben várakoztak, aztán délután elindították az embereket, terelték őket az elnéptelenedett szécsényi főutcán a vasúti

SZÉCSÉNYI MÁRTÍROK

Barna Manóné, Blumberger Józsefné,
Blumberger Dezsóné, Blumberger Sándor,
Blumberger József, Blumenthal Samuné,
Blumenthal Jenő, Blumenthal László,
Braun Ferenc, Braun Béláné, Braun Magdi,
Braun Kató, Braun Miklósné, Braun Tibor,
Braun Éva, Braun Feri, Braun Sándor,
Braun Sándorné, Braun Zsigmond, Braun
Jenő, Braun József, Bródy Bertalan,
Bródy Bertalanné, Büchler István, Csillag
Ödön, Csillag Ödönné, Csillag Dánielné,
Csillag István, Czink Mór, Deutsch Blanka,
Deutsch Jenő, Deutsch Jenőné, Deutsch
László, Donner Kálmánné, Engel Bernát,
Engel Bernátné, Fischer Herman, Fischer
Hermanné, Fischer Andor, Fischer Mirjam,
Fischer Noémi, Fischer Amron, Fleischer
Kálmánné, Földes Árpád, Földes László,
Földes Ernő, Földes Ernőné, Földes János,
Freisinger Gyula, Freisinger Gyuláné,
Frommer Lászlóné, Frommer Valéria, Fuchs
Gyuláné, Fuchs Árpád, Fuchs István, Fuchs
Istvánné, Fuchs Bori, Fuchs Lászlóné, Fuchs
Magda, Gerő Herman, Gerő Hermanné,
Gerő Ibolya, Goldstein Jenőné, Goldstein
Endre, Gömöri Henrikné, Gömöri Péter,

Dr. Gróf György, Dr. Gróf Györgyné, Gros
Jenő, Gros Jenőné, Gros Jánosné, Gros
Bandi, Grünbaum Miksa, Grünbaum Nóra,
Grünhut Jenő, Grünhut Jenőné, Grünhut
Ágnes, Gutfreund Hermann, Gutfreund
Irén, Gutfreund Mátyás, Gutfreund Ilona,
Gyémánt Rezső, Gyémánt Rezsőné,
Gyémánt Ágnes, Gyémánt Miklós, Haas
Adolfné, Haas Árpád, Haas Árpádné,
Haas István, Haas Fülöp, Haas Fülöpné,
Haas Béla, Haas Hermann, Horn Jenőné,
Dr. Illés Ernő, Dr. Illés Ernőné, Illés Kató,
Ilovszky Zsigmond, Ilovszky Zsigmondné,
Ilovszky Endre, Jajtelesz Hermann, Jajtelesz
Miklósné, Jajtelesz Marika, Jászai Gáborné,
Jászai Jenő, Jászai Jenőné, Jászai Pál, Jászai
Erzsi, Dr. Káldor Jenőné, Kallós Jenőné, Kallós
Adél, Kallós Jolán, Kálmán Jóléné, Kertész
Armand, Kertész Armandné, Kertész Imre,
Kertész Imréné, Kertész Andor, Kertész
György, Klausenburg Józsefné, Klausz
Mikláné, Klein Arnold, Klein Arnoldné, Klein
Edit, Klein Tibor, Klein Árpádné, Klein Éva,
Klein Győző, Klein Pál, Klein Klári, Dr. Klein
Sándorné, Klein Tamás, Klein Dezsőné,
Klein Marika, Klein Éva, Klein Jenőné, Klein
József, Klein Józsefné, Klein Marika, Klein
Hermanné, Klein Hajnal, Klein Lenke, Klein
Ödön, Klein Ödönné, Klein Miksáné, Klein
Samuné, Klein Sándor, Klein Sándorné, Klein
Jenő, Klein Erzsébet, Klein Feri, Klein Ármin,

Klein Szidi, Klein Simon, Klein Simonné,
Klein Tibor, Kohn Jenőné, Kohn Tibor, Kohn
Pálné, König Száli, Krausz Béláné, Krausz
Tamás, Lakatos Aladár, Lakatos Aladárné,
Láng Mór, Láng Mórné, Léderer Mórné,
Lebovits Mór, Lebovits Mórné, Lebovits
József, Lebovits Izráel, Lebovits Magda,
Lebovits Judith, Lebovits Ágnes, Lebovits
Péter, Leopold Linka, Lindenbaum Miksa,
Lindenbaum Miksáné, Lindenbaum Károly,
Lőwi Dávidné, Lővinger Lajos, Lővinger
Lajosné, Lővinger Samu, Lővinger Samuné,
Lővinger Ida, Lusztig Jakab, Lusztig
Jakabné, Lusztig Tibor, Lusztig Tiborné,
Lusztig Ervin, Lusztig Zsuzsanna, Madarász
Imre, Madarász Imréné, Madarász Péter,
Márkus Lipótné, Müller Simon, Müller
Sándor, Müller Sándorné, Müller Tamás,
Nagy Márton, Nagy Mártonné, Nagy Árpád,
Nagy Árpádné, Nagy Magda, Nagy Klári,
Nagy György, Östreicher Ernő, Östreicher
Zsuzsi, Pauncz Hermanné, Pauncz Ferenc,
Pauncz Ferencné, Pauncz Ervin, Pauncz
Izidor, Pauncz Izidorné, Prágai Ernőné,
Prágai György, Reiner Eszter, Rosenberg
Hermanné, Rosenberg Rezső, Rosenberg
Győző, Rosenberg Judit, Rosenberg Ödön,
Rosenberg Ödönné, Rosenberg Szerén,
Rósenfeld László, Rósenstraub Józsefné,
Rósenstraub Magda, Rósenstraub Edit,
Rosenstraub Sándor, Rosenstraub József,

Róth Adolfné, Rusznyák Antal, Rusznyák
Antalné, Rusznyák Béláné, Rusznyák
Dezső, Rusznyák Tamás, Rusznyák Piroska,
Sámson Jenőné, Schäfer Adolf, Schäfer
Adolfné, Schäfer Júlia, Scheiner Ferencné,
Schneller Józsefné, Schlésinger Ignácné,
Schultz Hermann, Schultz Etel, Schultz
Rózsa, Schultz Ilonka, Schück Erzsébet,
Schück Ferenc, Schück Ferencné, Schwarcz
Ferenc, Schwarcz Ferencné, Schwarcz
György, Schwarcz Hermanné, Schwarcz
Nándorné, Schwarcz Éva, Schwarcz
Sándor, Schwarcz Sándorné, Spitz
Mártonné, Steinlauf Ignácné, Stern Dezső,
Stern Dezsőné, Steiner Dezsőné, Steiner
István, Strasser Gyula, Strasser Gyuláné,
Szalvendi Klári, Ulmer Ernő, Ulmer Ernőné,
Ulmer János, Ulmer László, Ulmer Jakab,
Ulmer Jakabné, Ulmer Hermann, Ulmer
Márton, Ungár Alfréd, Ungár Alfrédné,
Ungár Tibor, Ungár Emil, Ungár Emilné,
Ungár Manóné, Ungár Erzsébet, Vadász
Mór, Vadász Mórné, Vámos Ede, Varsányi
Lajos, Varsányi Csöpi, Varsányi Jancsi,
Veiner Adolf, Veiner Adolfné, Veiner Zoltán,
Velsinszky Kázmérné, Vitrák Benjamin,
Vitrák Benjaminné, Weiner Simon, Weiner
Simonné, Weisz Árpád, Weisz Ernő, Weisz
Mór, Weisz Mórné, Weiszbraum Éva

szerelvények felé. A vonaton csendőrök vizsgálták meg a már mindenükből kifosztottakat, nem rejtegetnek-e mégis valamit. Minden apróságot, minden emléket elvettek. Szürkületkor nyílt terepen megállították a szerelvényt, néhány száz métert gyalogoltatták őket egy majorig, s ott, egy hatalmas hodályban, a férfiakat, nőket, öregeket és gyerekeket meztelenre vetkőztették. Magda úgy vélte, a végső megaláztatás miatt tették ezt, a gyerekek, látva lemeztelenített szüleiket, nagyszüleiket, olyan rémültek voltak, mint soha ezelőtt. Kötelezték az odavitt szécsényi bábát, akit mindenki csak Gólya néni-nek hívott, hogy vizsgálja meg a nőket, nem rejtegetnek-e ékszereket... Az

Gróf Mari

Gróf Marika édesanyja, Donner Rezsóné

ékszerrejtegetés már korábban is ürügy volt a kínzásokra. A hatóságoknak nem volt elég, amit rendeletre tavasszal beszolgáltattak a zsidók – a szécsényi zsidó iskolában bizottság vallatta a beidézetteket. Tilos volt elárulni, hogy miképpen folytak ezek a kihallgatások, mégis kiszivárgott. Korbácsolták a gyanúsítottak meztelen talpát, hátha sikerül valamit előkeríteni. Magda szó szerint ezt írta: „Tanúsíthatja az életben maradt és az auschwitzi lágerből hazatért Gróf Marika – mai nevét nem tudom –, akinek az édesanyját ölben kellett hazavinni a kihallgatásról, és utána még napokig nem tudott lábra állni”. Gróf

Haas Béla, Schüch Böske, Glaser Magda, Illés Kató, 1941.

Marikát – ma Békés Mária újságíró – szerencsére megismerhettem. Talán nem is ok nélkül mondják a világ legkülönbözőbb helyeire vetődött szécsényiek, hogy mindenütt találkoznak szécsényiekkel. Szóval ilyen kicsi a mi világunk. Amikor a Liget Visszaszámlálás című kötetébe Békés Pál íróról készítettem fotót, Pali azzal érkezett találkozónkra, hogy az édesanyja, Gróf Mari üdvözlétét küldi...

A '44-es megszálláskor a németek nem vonultak be Szécsénybe, a helynek nem volt stratégiai jelentősége. A zsidók elleni intézkedéseket a helyi csendőrség hajtotta végre. Közülük senki sem

volt szécsényi születésű, az ország különböző településeiről vezényelték őket oda. Május 5-én állították fel a gettókat. A megyei alispán május 1-i dátumozással összegezte a gettósítás terén elért „eredményeit”: „A kormányrendelet végrehajtásánál legelső szempontnak azt tekintettem, hogy falusi községeinkben zsidó egyáltalán ne maradjon. A végrehajtás munkája a legnagyobb eréllyel folyik mindenütt, és hiszem, hogy az adott határidőre be is lesz fejezve. Ott, ahol magasabb közérdekek folytán merült fel valamilyen akadály, vagy egyes szempontokból áthidalhatatlan akadályok merültek fel, ott esetleg lehet 2-3 napi késedelem, de a végrehajtás mindenütt haladéktalanul megtörténik.”

Még szabadon...

Glaser Magda, Illés Kató, 1941.

A szécsényi gettó a zsidó templom és az iskola környékén volt. Azt a két mellékutcát jelölte ki a hatóság, ahol már amúgy is laktak zsidók – Fischer rabbiék, Davidovics kántorék, Madarászék, Ungárék, Sternék, Márkusék... Ezeknek a családoknak a lakásaiba zsúfolták össze a zsidó lakosságot. Délelőtt 10-től délután 6-ig lehetett elhagyniuk a gettó területét, ezt az időt a felnőttek az egyre reménytelenebb élelemszerzésre használták. És közben szinte naponta jöttek újabb és újabb korlátozó intézkedések. Palánkkal vették körül a

gettót, fekete papírral kellett bevonni az ablakokat, beszigeltatni a rádiókat. Ezekben a hetekben mutatkozott meg leginkább, milyen sok múlik az egyéni magatartásokon. A helyi rendőrség vezetője például közismert zsidógyűlölő volt, és most szabadon garázdálkodhatott. Megvádolták azzal is a gettó lakóit, hogy fényjeleket adtak az ellenség repülőinek. Fényjeleket? Nem is értették, miről van szó. Aztán kiderült, hogy egy kislány szamárköhögésben szenvedett, éjszaka is fuldokolva, hányva köhögött, és az anya gyufát gyújtott...

Amikor június 10-én a balassagyarmati zsidókkal együtt zárt marhavagonokban elindították a mieinket Auschwitz felé, a vagon kísérő német katonák mellett két magyar vámőr is volt. Érsekújvár előtt légiriadó miatt megállították a szerelvényt, a kíséretet leparancsolták, ám a riadó után a vámőrök nem szálltak vissza. A németek vaktában lövöldöztek vélt búvóhelyük felé, végül jelt adtak a vonat indulására. A két szécsényi vámőr így megmenekült: gyalog tértek haza, és szökésüket úgy magyarázták: attól tartottak, a németek lelövik őket, hogy ne maradjon szemtanú.

A felszabadulás után, amikor Freisinger Kláriver hazamentünk, három napig tartott az út, mert persze gyalogoltunk, bizony kalandosan utaztunk, ahogyan akkoriban mindenki. Az elsők között érkeztünk haza, Kláriék régi alkalmazottjánál laktunk. Szüleim házában idegenek voltak. Nagymamáék házában orosz parancsnokság volt. Ma sem tudom, miért, ide akartam bemenni. Kézzel-lábbal magyaráztam a tisztnek, hogy zsidó vagyok, itt éltem. Beengedtek. Csak arra emlékszem, hogy ültem egy sámlin, néztem a nagymamáék maradék bútorát, és akkor éreztem először, hogy nincs kit és mit keresnem...

Később, fotóriporterként nem kerültem el Nógrádot. Akkor már nem is akartam? Egy nógrádi riport-úton hívtam az újságíró kolleganómet,

gyerünk, nézd meg Szécsényt is. A kastély akkor már múzeum volt, és ott, a lépteinktől kongó folyosókon magyaráztam, meséltem a szécsényi múltat, a község történelmét, az én történeteimet. Fiatal férfi lépett hozzánk, a múzeum igazgatója, dr. Praznovszky Mihály. Ismeretségünknek, sőt későbbi barátságunknak köszönhetem, hogy 1979-ben valóban hazatértem Szécsénybe, a képeimmel, köztük a szeretett nógrádi tájak és emberek fényképeivel.

A kastélyban rendezett kiállítás megnyitójára sokan eljöttek, hallgatták az ilyenkor szokásos méltatást: „A szécsényi születésű Ács Irén fotóművész...” S én hallom azt is: „Hát persze, hogy szécsényi, hiszen ez a Haas Baby!”

A múzeumnak otthont adó Forgách kastély